

**„Поддршка на властите во Република Северна Македонија во насока на
оценка на законодавството и препораки за подобрување на правото на
семеен живот во врска со извршувањето на пресудата на Европскиот суд
за човекови права во случајот на Митови против Република Северна
Македонија“**

ДОКУМЕНТ ПОДГОТВЕН ОД

Д-р Марија-Андријани Костопулу [Maria-Andriani Kostopoulou]

*Д-р Мирјана Лазарова Трајковска, Судија на Европскиот суд за човекови
права (2008-2017)*

М-р Велимир Деловски¹

---

¹ Оваа анализа е подготвена од страна на погоренаведените независни експерти назначени од страна на Советот на Европа. Ставовите и препораките презентирани во овој документ се одговорност на авторите и нужно не ја одразуваат официјалната позиција на Советот на Европа.

СОДРЖИНА

I. ВОВЕД	
I.1. Воведни напомени.....	3
I.2. Прашања идентификувани во предметот „Митови“.....	5
I.3. Прашања идентификувани во предметот „Олури“.....	6
II. МЕЃУНАРОДНИ СТАНДАРДИ И СТАНДАРДИ НА СОВЕТОТ НА ЕВРОПА.....	7
II.1. Конвенција за правата на детето.....	7
II.2. Стандарди на Советот на Европа.....	8
III. Судска практика на ЕСЧП.....	9
III.1. Општи принципи.....	9
III.1.1. Право на контакт (видување) и семеен живот.....	9
III.1.2. Позитивни обврски на државата.....	11
III.2. Примена на општите принципи.....	13
III.2.1. Брзина на постапките и мерките.....	13
III.2.2. Мерки за извршување.....	14
III.2.2.A. Присилни мерки.....	15
III.2.2.B. Алтернативно решавање на спорови.....	17
IV. КОМПАРАТИВЕН ПРЕГЛЕД НА РЕЛЕВАНТНИТЕ ЕВРОПСКИ ЗАКОНОДАВСТВА.....	18
V. ПРЕГЛЕД НА РЕЛЕВАНТНОТО НАЦИОНАЛНО ЗАКОНОДАВСТВО.....	23
VI. АНАЛИЗА НА РЕЛЕВАНТНАТА НАЦИОНАЛНА ПРАКСА.....	25
VI.1. Пракса во управните предмети.....	25
VI.1.1. Пракса на центрите за социјална работа (ЦСР).....	25
VI.1.2. Пракса на Министерството за труд и социјална политика (МТСП).....	29
VI.2. Пракса на граѓанските судови.....	35
VI.3. Пракса на кривичните судови.....	41
VII. ЗАКЛУЧОЦИ И ПРЕПОРАКИ.....	50
АНЕКС бр. 1: СТАНДАРДИ НА СОВЕТОТ НА ЕВРОПА.....	62
АНЕКС бр. 2: НАЦИОНАЛНО ЗАКОНОДАВСТВО.....	65

I. ВОВЕД

I.1. Воведни напомени

Европскиот суд за човековите права (ЕСЧП, Судот) донесе значајна пресуда за македонската судска практика во предметот на *Митови против Република Македонија*.² Во оваа пресуда, ЕСЧП констатира повреда на две права од Европската конвенција за човекови права (ЕКЧП, Конвенцијата): правото на почитување на приватниот и семејниот живот и правото на ефективен правен лек. На жалителот кој живеел во странство му било повредено правото на семеен живот, бидејќи македонските власти не вложиле соодветни и видливо ефективни напори за остварување на неговото право навидување и контакти со неговото малолетно дете за кое старателството го добила поранешната сопруга. Дополнително, покрај него, како жалители во оваа постапка се јавуваат и неговите родители, односно дедото и бабата на малолетното дете за чија неможност да остваруваат контакти со него ЕСЧП исто така констатирал повреда. Повредата на правото на ефективен правен лек е утврдена во врска со тоа што и Центарот за социјални работи (ЦСР) и Министерството за труд и социјална политика (МТСП) ја одбиле надлежноста во овој поглед и сите понатамошни постапки кои жалителите ги воделе немале ефект.

Во постапката за градење стратегија за извршување на оваа пресуда, Комитетот на министри при Советот на Европа, ги забележал заложбите на надлежните органи (образложени во Акциониот план за случајот „Митови“) за изменување и дополнување на Законот за социјална заштита и на Законот за семејството, со цел да се обезбеди подобра заштита на родителските права, преку преземање на соодветни мерки за обезбедување на ефикасно извршување на одлуките на ЦСР. Покрај тоа, Комитетот на министри побарал и дополнителни информации во врска со тоа кое тело може да прифати и ефикасно да постапува по жалбите за неизвршување на одлуките на ЦСР во врска со правото на контакт, како и која е просечната должина на извршување на решенијата за контакт.

Од досега преземените мерки и активности, несомнено произлегува дека Владата на Република Северна Македонија искажала посветеност во напорите за подобрување на националното законодавство и практики со цел да обезбеди правилно постапување на различните институции во врска со општите мерки што се сметаат за соодветни за спроведување на пресудите на ЕСЧП. Сепак, и покрај досега постигнатиот напредок постои простор за подобрување на правната рамка и практиката во горенаведената област. Особено, се чини дека се потребни јасни решенија и упатства за да се обезбеди ефикасно

---

² *Митови против Република Македонија* [Mitovi v. „the former Yugoslav Republic of Macedonia“], жалба бр. 53565/13, пресуда од 16 април 2015 година.

практично извршување на решенијата за видување (контакт) и старателство донесени од страна на ЦСР, како и да се обезбеди ефикасно процесирање на поплаките во случај на неможност на ЦСР да ги извршува решенијата за контакт (видување).

Со цел да им помогне на македонските власти во тие напори, по доставувањето на конечната пресуда на Европскиот суд за човекови права до Комитетот на министри, Советот на Европа ги покани тројцата горенаведени експерти, да изготват анализа на меѓународните стандарди, националното законодавство и релевантните административни и судски практики на државата, а со цел да се поддржат македонските власти да ги направат потребните законски измени и подобро да се спроведат законите во врска со правото на семеен живот во контекст на извршувањето на родителските права.

Советот на Европа побара од ангажираните експерти да дадат свој прилог и придонес во врска со потребата од подобрување на законодавството и особено за обезбедување на практично и непречено спроведување на контактите со децата. Тие преку анализа и проценка на соодветноста и ефективноста на системот за извршување на одлуките на националните институции и проценка на потребите за натамошен развој, унапредување и подобрување на механизмот за правилно извршување, како и преку стручна анализа на законодавството и неговото спроведување ги идентификуваа можните активности и мерки за подобрување на системот и дадоа насоки и препораки за таа цел. Како резултат од нивниот заеднички труд, приложената анализа нуди одговор на најголемиот дел од прашањата на Комитетот на министри на Советот на Европа.

Анализата е резултат на проучување на меѓународните стандарди, судската пракса на ЕСЧП, релевантната национална пракса на ЦСР и МТСП, праксата на граѓанските судови во предметите во врска со старателството над децата, како и праксата на кривичните судови во кривични постапки кои биле иницирани како последица на непридржувањето кон судските одлуки на граѓанските судови и решенијата на ЦСР. Со цел да се добие реална претстава за практиките во спроведувањето на националните закони и за недореченостите, нејаснотиите, празнините и проблемите при нивното спроведување, експертите остварија средби со социјални работници, психолози, социолози, и правници од ЦСР и од МТСП. Беа остварени средби и со судии од Управниот суд, Вишиот управен суд, судии кои работат на граѓански и кривични предмети поврзани со родителските права во основните и апелационите судови од сите четири апелациони подрачја (Скопје, Битола, Гостивар и Штип).

Приложената анализа ги идентификува проблемите во врска со остварувањето на родителските права при видувања и средби со деца доверени на старателство кај едниот родител, на кои беше укажано во пресудата по предметот *Митови против Република*

Македонија. Покрај оваа пресуда, експертите ги имаа предвид и наодите во пресудите на ЕСЧП во уште два македонски предмети, и тоа: *Митрова и Савик*³ и *Олури*.⁴

При изработката на приложената анализа користени се методот на компаративно проучување на стандардите вградени во меѓународните документи, судската пракса на ЕСЧП и на праксата на националните административни и судски органи. Експертите анализираа и проучија 29 решенија на ЦСР и 25 решенија на МТСП, 17 пресуди на Управниот и 23 пресуди на Вишиот управен суд, 78 пресуди на судовите во граѓански предмети и 68 пресуди на судовите во кривични предмети.

Севкупно, анализата нуди заклучоци и релевантни препораки кои имаат за цел да се подобри работата на националните социјални центри и управни органи, како и начинот на постапување и одлучување на судовите во делот на заштитата на родителското право на видување и контакти со малолетните деца како на пократок, така и на подолгорочен план.

1.2. Прашања идентификувани во предметот „Митови“

Предметот се однесува на повреди на правото на апликантите, татко, баба и дедо на детето, на почитување на **нивниот семеен живот** како резултат на пропуштањето од страна на властите да направат адекватни и ефективни напори да ги спроведат решенијата на ЦСР за нивното право да имаат контакт (видување) со детето (повреда на членот 8). Уште повеќе, предметот го третира непостоењето на **ефективно (делотворно) средство** за апликантите да се жалат на неизвршувањето на решенијата за контакт, односно видување (повреда на членот 13 заедно со членот 8).

- ***Член 8***

Прво, ЕСЧП забележал дека ЦСР постапувал со одлагање по барањата на апликантите што се однесуваат на нивните права да имаат контакт со детето. Поконкретно, биле потребни помеѓу два и пет месеци за ЦСР да одлучи по барањата на таткото (**одлагања во одлучувањето по барањата**).

Уште повеќе, Судот сметал дека од страна на властите **не биле преземени мерки** за да се создадат неопходни услови за извршување на овие решенија, без оглед што тие биле i) свесни за некооперативното однесување на мајката и ii) надлежни да постапуваат

---

³ *Митрова и Савик против Република Македонија* [Mitrova and Savik v. „the former Yugoslav Republic of Macedonia“], жалба бр. 42534/09, пресуда од 11 февруари 2016 година

⁴ *Олури против Република Северна Македонија* [Oluri v. North Macedonia], жалба бр. 3368/18, пресуда од 16 јануари 2020 година.

по нивна сопствена иницијатива. Во таа смисла, Судот нотирал дека решенијата за контакт на ЦСР долг период останале неизвршени (**одлагања во извршувањето**).

Судот утврдил дека властите беа **пропуштиле да направат сè што било во нивна моќ, а што би можело разумно да се очекува од нив** за да се осигура легитимниот интерес на апликантите во развивањето и одржувањето на врска со детето.

- *Член 13 во комбинација со членот 8*

Барањата на таткото (првиот апликант) до ЦСР и до Министерството за правда за извршување на решенијата за контакт (видување) не вродиле со плод, бидејќи и ЦСР и Министерството ја одбиле надлежноста во тој поглед. Во врска со тоа, Судот забележал дека не биле обезбедени докази во поглед на телото што е надлежно за административно извршување на решенијата за контакт (видување) на ЦСР (**нејаснотија во однос на тоа кој орган е надлежен за извршување на решенијата за контакт, односновидување**).

Уште повеќе, Судот нотирал дека кривичната постапка покрената против мајката на детето во поглед на нејзиното одбивање да се придржува кон решенијата за пристап не претставувала ефективно средство со оглед на нејзината должина (**одлагања во кривичната постапка**).

Накучо, Судот утврдил дека **не постоело ефективно средство согласно домашното право** за жалбениот навод на апликантот за неизвршување на решенијата за контакт (видување) на ЦСР.

1.3. Прашања идентификувани во предметот „Олури“

По пресудата во предметот *Митови*, на 16 јануари 2020 година, Судот ја донесе неговата пресуда во предметот *Олури против Република Северна Македонија*. Случајот бил разгледуван од страна на Комитет од тројца судии, согласно членот 28 став (1) (б) од Конвенцијата, со оглед на фактот дека основното прашање што се однесувало на толкувањето или примената на Конвенцијата било предмет на добро воспоставена судска практика.

Поконкретно, предметот *Олури* се однесуваше на долготрајното неизвршување на конечното и правосилно решение на ЦСР со кое старателството врз детето, ќерка родена надвор од брак, ѝ било доделено на нејзината мајка, која се јавува како жалителка пред Судот (решение за старателство). Решението за старателство останало неизвршено повеќе од три години и три месеци и покрај безуспешните обиди на жалителката за

административно извршување на решението за старателство и кривичната осуда на таткото за „Одземање дете“, како и изречената затворска казна од шест месеци, која не била извршена.

Слично на *Митови*, во предметот *Олури* Судот констатирал повреда на членот 8 и на членот 13 во комбинација со членот 8 од Конвенцијата.

- *Член 8*

Судот забележал дека освен поднесувањето на кривична пријава против родителот кому не му било доделено старателството, ЦСР останал пасивен во значителен временски период и не спровел позначајни активности со цел да се изврши решението за старателство (**пасивност на ЦСР во подолг период**). Фактот што ЦСР требало да соработува со друг општински ЦСР заради извршување на решението за старателство не можел да ги оправда одложувањата (**тешкотии во соработката помеѓу ЦСР**).

Единствена позначајна активност на ЦСР била обезбедувањето на полициска асистенција во една прилика при посетата на домот на родителот кому не му било доделено старателството, што во секој случај се покажало како бесполезно. Во оваа смисла, Судот го критикувал неуспехот на ЦСР и понатаму се занимавал со прашањето на обезбедување на полициска асистенција за извршување на решението за старателството, како и генералното преземање на присилни мерки (**пропуст да се обезбеди полициска интервенција на конзистентен начин и пропуст да се преземаат присилни мерки**).

Слично како и во *Митови*, Судот забележал **нејаснотија во поглед на тоа кое тело е надлежно за извршување на решенијата за доделување на дете (старателство)**. Конечно, Судот сметал дека кривичната пресуда донесена против родителот кому не му било доделено старателството која вклучила налог детето да ѝ биде предадено на мајката, како и дека казната затвор, не би можела да се смета за ефективно (делотворно) средство за извршување на предметното решение за старателство (**неадекватност на конкретната кривична постапка за да се обезбеди извршување на решението за старателство**).

- *Член 13 во комбинација со членот 8*

Во однос на правото на ефективен лек, Судот забележал дека барањата на жалителката за извршување на решенијата на ЦСР биле без резултат и дека донесените пресуди и изречените санкции во кривичните постапки против родителот кому не му било доделено старателството поради различни причини не биле никогаш извршени.

II. МЕЃУНАРОДНИ СТАНДАРДИ И СТАНДАРДИ НА СОВЕТОТ НА ЕВРОПА

Освен Европската конвенција за човекови права, која на посреден начин ги штити и правата на родителите и децата, Република Македонија (сега: Република Северна Македонија) има ратификувано бројни други меѓународни договори, преку кои непосредно се гарантираат и штитат правата на детето, а кои согласно членот 118 од Уставот претставуваат составен дел од внатрешниот правен поредок на државата.

II.1. Конвенција за правата на детето

Конвенцијата за правата на детето на ООН (КПД)⁵ претставува најзначајниот универзален договор за заштита на правата на детето. Во неа посебно место заема концептот за **најдобриот интерес на детето**, дефиниран во **членот 3 став 1**. Според овој член „...[п]ри преземањето на сите дејствија што се однесуваат на децата, било да се преземени од јавни или приватни институции за социјална заштита, судови, управни органи или законодавни тела, најдобрите интереси на детето ќе бидат од примарно значење“.

Од аспект на заштитата на правата на детето во ситуација на одвоен живот на неговите родители, од посебна важност се **членовите 9 и 10** од КПД. Меѓу другото, се гарантира **правото на детето** кое е одвоено од едниот или од двајцата родители **да одржува лични односи и непосредни контакти со двајцата родители врз постојана основа** (член 9 став 3), вклучително **и кога неговите родители живеат во различни држави** (член 10 став 2). Кога родителите се разведуваат, носителите на одлуки ќе осигураат дека детето одржува врски и односи со двајцата негови родители и со семејството (браќа и/или сестри, роднини и лица со кои детето имало силни лични односи), освен ако тоа е спротивно на најдобрите интереси на детето. Квалитетот на односите и потребата истите да се зачуваат мора да бидат земени предвид при одлучувањето за честотата и должината на посетите или друг контакт (видување).

Уште повеќе, **членот 12** од КПД го воспоставува правото на секое дете слободно **да ги изразува неговите мислења** за сите прашања што го засегаат, како и дополнителното право на неговите ставови да им биде дадена соодветна тежина, согласно на возраста и зрелоста на детето. Оваа одредба се применува на сите **судски и управни постапки** што го засегаат детето, без ограничување, вклучително, на пример, и на

---

⁵ Усвоена од страна на Генералното собрание на Обединетите нации со Резолуцијата бр.44/25 од 20.11.1989 година, која стапи во сила на 2.09.1990 година и беше ратификувана од тогаш Република Македонија во 1993 година.

разводот на бракот на родителите и на **старателството**.⁶ Од таа причина, целокупното законодавство за разделувањето и разводот треба да го вклучи и правото на детето да биде слушнато од страна на носителите на одлуки и во постапките за медијација. Некои јурисдикции, било како политичко или законодавно прашање, претпочитаат да утврдат возраст на која се смета дека детето е во состојба да ги изрази неговите мислења. Конвенцијата за правата на детето, сепак, предвидува дека ова прашање ќе биде разрешено од случај до случај, со оглед дека таа се осврнува на возраста и зрелоста и од таа причина, бара индивидуална проценка на способноста на детето.⁷

II.2. Стандарди на Советот на Европа

Од страна на државата ратификувани се следниве договори на Советот на Европа:

- ***Европската конвенција за остварување на детските права (Конвенција бр. 160),***⁸
- ***Европската конвенција за правната положба на децата родени надвор од брак,***⁹ како и
- ***Конвенцијата за спречување и борба против насилството врз жената и семејното насилство (Истанбулска конвенција).***¹⁰

Конвенцијата бр. 192 на Советот на Европа за контакти што се однесуваат на децата, потпишана на 15.05.2003 година, која стапи во сила на 1.09.2005 година, ја имаат ратификувано 9 држави, во поглед на кои таа веќе стапи во сила, додека други 10 држави-членки на Советот на Европа истата ја имаат само потпишано, но не и ратификувано. Иако оваа Конвенција сè уште не претставува составен дел од домашниот правен поредок, со оглед дека Република Северна Македонија ја нема ниту потпишано, ниту ратификувано, таа е од особена важност за регулирање и ефективно спроведување на режимот на остварување на контакти помеѓу родителите и децата, имајќи го притоа предвид најдобриот интерес на детето.

Позначајните одредби на овие конвенции се изложени во *Анекс бр.1* од оваа анализа.

---

⁶ Исто така види Комитет за правата на детето, ГЕНЕРАЛЕН КОМЕНТАР бр.12 (2009) Право на детето да биде слушнато [Committee on the Rights of the Child, GENERAL COMMENT No. 12 (2009) The right of the child to be heard], параграф 32.

⁷ *Ibid.*, параграф 52.

⁸ Усвоена на 25.01.1996 година, согласно Препораката 121 (1990) на Парламентарното собрание на Советот на Европа за правата на детето, која стапи во сила на 1.07.2000 година.

⁹ Оваа Конвенција, која била отворена за пристапување од 15.10.1975 година, тогаш Република Македонија ја има ратификувано на 29.11.2002 година.

¹⁰ Склучена на 11.05.2011 година, а стапи во сила на 11.08.2014 година. Истата досега е ратификувана од страна на 10 држави, од кои 8 се држави-членки на Советот на Европа, меѓу кои тогаш Република Македонија ја има ратификувано на 23.03.2018 година.

III. СУДСКА ПРАКТИКА НА ЕСЧП

III.1. Општи принципи

III.1.1. Право на контакт (видување) и семеен живот

Заштита на семејниот живот согласно членот 8

Согласно долготрајната судска практика на Европскиот суд за човекови права, заемното уживање на **родителот и детето** на меѓусебното друштво еден со друг претставува основен елемент на „семејниот живот“ во смисла на значењето на членот 8 од ЕКЧП дури и тогаш кога престанал односот помеѓу родителите.¹¹ Уште повеќе, Судот утврди дека семејниот живот ги опфаќа во најмала мера и односите помеѓу блиските роднини, како на пример односите помеѓу **бабите и дедовците и внуците**, со оглед дека тие роднини може да претставуваат значителен дел од семејниот живот.¹² Правото на почитување на семејниот живот на **бабите и дедовците** во однос на нивните внуци првенствено го подразбира правото да се одржува нормален однос баба/дедо- внук преку контактот помеѓу нив.¹³ Државите- договорни страни имаат позитивна обврска да го потпомогнат остварувањето на правата на контакт (видување).

Деца родени надвор од бракот

Судот во бројни случаи напомена дека поимот семеен живот од членот 8 **не се сведува единствено на односите базирани врз брак** и може да ги опфати и останатите *de facto* „семејни“ врски кога страните живеат заедно надвор од бракот.¹⁴ Беше констатирано дека примената на овој принцип се проширува **подеднакво на односот помеѓу биолошките татковци и нивните деца родени надвор од брак**.¹⁵ Во овој контекст,

¹¹ Помеѓу останатите извори, види *Кинан против Ирска* [*Keegan v. Ireland*], 26 мај 1994, параграф 50; *Еберхард и М. против Словенија* [*Eberhard and M. v. Slovenia*], 1 декември 2009, параграф 125; и *Монори против Романија и Унгарија* [*Monory v. Romania and Hungary*], 5 април 2005, параграф 70.

¹² *Маркс против Белгија* [*Marckx v. Belgium*], параграф 45; *Бронда против Италија* [*Bronda v. Italy*], параграф 51, *Т.С. и Ј.Ј. против Норвешка* (одлука) [*T.S. and J.J. v. Norway*] (dec.), § 23, *Скоцари и Гиунта*, [*Scozzari and Giunta*] цитиран погоре, параграф 221.

¹³ *Крушкиќ против Хрватска* (одлука) [*Krušić v. Croatia*] (dec.), параграф 111; *Митови против Македонија* [*Mitovi v. the Former Yugoslav Republic of Macedonia*], параграф 58. Исто така, види *Л. против Финска* [*L. v. Finland*], параграф 101; *Мануело и Неву против Италија* [*Manuello and Nevi v. Italy*], параграфи 54, 58-59.

¹⁴ *Кизан* [*Keegan*], цитиран погоре, параграф 44; *Крун и други против Холандија* [*Kroon and Others v. the Netherlands*], параграф 30.

¹⁵ *Донстон и други против Ирска* [*Johnston and Others v. Ireland*], параграф 56.

заштитата која ја пружа Конвенцијата во случаите на неизвршување на решенијата за контакт (видување) не треба да се разликува само врз основа на правната положба (статус) на детето.

Најдобриот интерес на детето

Децата имаат право на ефективна (делотворна) заштита.¹⁶ Судот воглавно се потпира на КПД на ОН за да ги поддржи најновите стандарди за правата на децата. Во процесот на балансирање, **особено значење** треба да им се припише на **најдобрите интереси на детето**, кои, зависно од нивната природа и сериозност, **можат да ги надминат интересите на родителите**.¹⁷ Најдобрите интереси на децата во сферата на правата на контакт (видување) и извршувањето на решенијата за контакт (видување) не можат вистински да се утврдат преку општа (генерална) правна презумпција. Имајќи ја предвид големата разноликост на семејните ситуации кои би можеле да бидат засегнати, правичното балансирање на правата на сите инволвирани лица изискува испитување на посебните околности на секој случај. Следствено на тоа, членот 8 од ЕКЧП би можел да се толкува како да им наметнува на државите обврска да утврдат **од случај до случај** која ситуација е во најдобар интерес на засегнатото дете.¹⁸

III.1.2. Позитивни обврски на државата

Позитивни обврски во сферата на односи помеѓу поединците

Иако примарен објект на членот 8 од ЕКЧП е да го заштити поединецот од арбитрано дејствие на *јавните власти*, освен тоа, постојат и позитивни обврски кои се иманентни за „почитување на семејниот живот“.¹⁹ Во врска со обврската на државата да спроведува позитивни мерки, Судот сметаше дека членот 8 го вклучува правото на родителите **да бидат преземени чекори за нивно повторно обединување** со нивните деца и обврска за националните власти да го потпомогнат обединувањето, вклучително и во случај на **конфликт помеѓу** двајцата родители.²⁰ Ова се применува не само во случаите кои се однесуваат на задолжителното ставање на децата под јавен надзор и спроведувањето на мерки за грижа, туку исто така и во *случаите кога споровите за*

¹⁶ *M. и M. против Хрватска* [*M. and M. v. Croatia*], цитиран погоре, параграф 176.

¹⁷ *Сахин против Германија* [ГСС] [*Sahin v. Germany*] [GC], параграф 66; *Олсон против Шведска (бр.2)* [*Olsson v. Sweden (No. 2)*], 27 ноември 1992; параграф 90; *Плаза против Полска* [*Plaza v. Poland*], 25 јануари 2011, параграф 71.

¹⁸ Види, на пример, *Назаренко против Русија* [*Nazarenko v. Russia*].

¹⁹ Види *Киган* [*Keegan*], цитиран погоре, параграф 49; *Еберхард и М.* [*Eberhard and M.*], цитиран погоре, параграф 126; and *M. и M. против Хрватска* [*M. and M. v. Croatia*], бр. 10161/13, параграф 176.

²⁰ Меѓу другите извори, види *Игнаколо-Зениде против Романија* [*Ignaccolo-Zenide v. Romania*], бр. 31679/96, параграф 94; *Нуутинен против Финска* [*Nuutinen v. Finland*], бр. 32842/96, § 127; и *Еберхард и М.* [*Eberhard and M.*], цитиран погоре, параграф 127.

контакт (видување) и престој што се однесуваат на децата се појавуваат помеѓу родителите и/или другите членови на семејството на детето.²¹ Овие обврски би можеле да вклучат и усвојување на мерки кои се дизајнирани за да го осигураат тоа право, вклучително и обезбедувањето на **регулаторна рамка на машинерија за правораздавање и извршување преку која се штитат индивидуалните права**, и кога е тоа соодветно, спроведување на **конкретни мерки**.²²

Степен на надзор и контрола

Заемното уживање од страна на родителот и детето на **друштвото** еден со друг претставува **фундаментален елемент** на семејниот живот.²³ Така, случаите што се однесуваат на неизвршувањето на одлуките за правата на контакт (видување) повикуваат на **построг надзор** одошто случаите на ограничувања на другите родителски права.²⁴ Задача на Судот е да утврди дали националните власти ги презеле сите неопходни чекори за да го олеснат повторното обединување што можеле разумно да се бараат во посебните околности на случајот.²⁵ Притоа, задача на Судот не е да ги замени надлежните домашни власти во регулирањето на спорот помеѓу инволвираните поединци, туку наместо тоа да ги **преиспита** според Конвенцијата **одлуките што тие власти ги донеле** при вршењето на нивното право на проценка. Судот треба да испита дали **причините** изнесени за да се оправдаат какви било преземени мерки се **релевантни и доволни** и дали бил постигнат правичен (фер) баланс помеѓу компетитивните интереси на поединецот и заедницата, вклучувајќи ги и другите засегнати трети страни.²⁶

Обврска на средства

Обврската на националните власти да преземат мерки за да го **олеснат контактот** (видувањето) од страна на родителот кој нема старателство со децата по разводот **не е апсолутна**. Таа е **обврска на средства**, а не обврска на резултат. Така, фактот што напорите на властите потфрлиле автоматски не доведува до заклучок дека постоел пропуст за придржување кон позитивните обврски по членот 8 од Конвенцијата.²⁷

²¹ Види *Михаилова против Бугарија* [*Mihailova v. Bulgaria*], 12 јануари 2006, параграф 80 и *Хоканен против Финска* [*Hokkanen v. Finland*], 23 септември 1994, параграф 55.

²² Види *М. и М. против Хрватска* [*M. and M. v. Croatia*], цитиран погоре, параграф 177, со натамошните референци.

²³ Види, на пример, *К. и Т. против Финска* [ГСС] [*K. and T. v. Finland*] [GC], бр. 25702/94, параграф 151.

²⁴ Види *К. и Т. против Финска* [*K. and T. v. Finland*], цитиран погоре, параграф 155.

²⁵ Види *Еберхард и М.* [*Eberhard and M. v. Slovenia*], цитиран погоре, § 128; *Силвестер против Австрија* [*Sylvester v. Austria*], 24 април 2003, параграф 59.

²⁶ Види *Михаилова* [*Mihailova*], цитиран погоре, параграф 83; *Д. против Полска (одлука)* [*D. v. Poland*] (*dec.*), 14 март 2006.

²⁷ *Рибич против Хрватска* [*Ribić v. Croatia*], параграф 94.

Отсуство на соработка помеѓу родителите и соодветни мерки

Судот обрнува внимание на фактот дека споровите за контакт (видување) и престој по самата нивна природа се **исклучително чувствителни** за сите засегнати страни, и не е нужно едноставна задача за домашните власти да осигураат извршување на судското решение (налог) кога однесувањето на едниот или на обата родители е далеку од конструктивно. Освен тоа, повторното воспоставување на контакт со детето во таквите деликатни ситуации изискува **напори** од страна на сите засегнати лица, вклучувајќи ги родителите (кои се старатели или не се старатели).²⁸ Така, на пример, одговорноста на државата по ЕКЧП не може да биде вклучена доколку родителот кој не е старател не покаже дека бара помош од властите за да ги реализира подготвителните контакти со неговото дете.²⁹

Сепак, **отсуството на соработка** помеѓу родителите кои се разделиле **не е околност** која може **сама по себе** да ги из земе властите од позитивните обврски по членот 8 од ЕКЧП. Оваа одредба, наместо тоа, наложува обврска за властите да преземат мерки кои би можеле да ги **помират конфликтните интереси на страните**, имајќи ги на ум најважните интереси на детето.³⁰

Дополнително, кога ќе настанат потешкотии, надлежните власти треба да изречат **адекватни санкции** за какво било отсуство на соработка, при што додека присилните мерки не се посакувани во оваа сензитивна област, употребата на санкции не би требало да се исклучи во случај на очигледно недозволено однесување од страна на родителот со кого детето живее.³¹

III.2. Примена на опитите принципи

III.2.1. Брзина на постапките и мерките

Адекватноста на мерката треба да се проценува преку **итноста** на нејзиното спроведување. (*Игнаколо-Зениде [Ignaccolo-Zenide]*, цитиран погоре, параграф 102). Важен фактор во постапките што се однесуваат на доделувањето на старателството и извршувањето на решенијата за контакт (видување) е протекот на определено значително **време**, бидејќи секогаш постои опасност дека какво било процедурално одлагање ќе има за последица *de facto* решавање на прашањето пред суд (види *П.Ф. [P.F.]*, цитиран погоре,

²⁸ Види *Сбарнеа против Романија [Sbârnea v. Romania]*, цитиран погоре, параграф 136.

²⁹ *Михилова [Mihailova]*, параграф 97.

³⁰ *З. против Полска [Z. v. Poland]*, 20 април 2010, параграф 75; *Г.Б. против Литванија [G.B. v. Lithuania]*, 19 јануари 2016, параграф 93; *Вдовјак против Полска [Wdowiak v. Poland]*, 7 декември 2017, параграф 63.

³¹ *Еберхард и М. [Eberhard and M.]*, цитиран погоре, параграф 130, and *Игнаколо-Зениде [Ignaccolo-Zenide]*, цитиран погоре, параграф 106.

параграф 56). Уште повеќе, протекот на време може да има непоправливи последици за односите помеѓу детето и родителот кој не живее со него (види, на пример, *Купингер против Германија* [*Kuppinger v. Germany*], бр. 62198/11, параграф 102, 15 јануари 2015).

Неефективното, а особено одложеното **спроведување на постапката за старателство** може да покрене повреда на членот 8 од Конвенцијата. На пример, Судот најде повреда на членот 8 во случајот *Еберхард и М. против Словенија* [*Eberhard and M. v. Slovenia*] (1 декември 2009), каде предметната судска постапка траела повеќе од четири години и шест месеци, и во случајот *Рибик против Хрватска* [*Ribić v. Croatia*] (2 април 2015), каде постапките за старателство и контакт (видување) траеле седум години и осум месеци во две нивоа на јурисдикција, а последователната извршна постапка дополнителни шест години и три месеци.

Подеднакво важна е и брзината на **постапката за извршување** на решенијата за старателство. Штом ќе се донесе решението за старателство тоа треба да биде ефективно и брзо извршено.³² Решенијата за контакт (видување) кои останале неизвршени во подолг период можат да отстранат каква било веројатност за повторно семејно обединување доколку на биолошкиот татко и детето не им е дозволено воопшто да се видат меѓусебно, или тоа им е дозволено толку ретко што не постојат изгледи да настане никаква приватна поврзаност помеѓу нив (види, *mutatis mutandis*, *Горгулу против Германија* [*Görgülü v. Germany*], параграф 46, 26 февруари 2004). Истото се применува во поглед на правата на контакт (видување) на бабите и дедовците.

Во овој контекст:

- i) **одложувањето при покренувањето** на постапката за извршување или
- ii) **одложувањето при лоцирањето** на детето во насока на олеснување на контактот (видувањето) со родителот кој не е старател или
- iii) **долгиот период на неактивност помеѓу обидите** да се изврши решението за старателство

може да доведе до претпоставка дека властите не ги исполниле нивните позитивни обврски по членот 8.³³

III.2.2. Мерки за извршување

Домашните законодавства можат да предвидат одреден спектар на инструменти што можат да помогнат во ублажувањето на конфликтот помеѓу родителите и да ги олеснат контактите помеѓу родителот кому не му е доверено старателството и детето. Се чини

³² *Дабровска против Полска* [*Dabrowska v. Poland*], параграф 49.

³³ *Милановиќ* [*Milanovic*], параграф 105, споредете и спротивставете го *Карстоју против Романија (одлука)* [*Cârstoiu v. Romania*] (*dec.*), бр. 20660/10, параграф 42, 7 мај 2013.

дека не постои конкретна мерка која е најпогодна за сите случаи. Кога се разгледуваат случаите на неизвршување на решенијата за контакт (видување), Судот ги зема предвид сите напори направени од државите во специфичните околности на случајот.

III.2.2.A. Присилни мерки

Затворски казни и парични казни (глоби)

Користењето на **кривичните механизми** или **изрекувањето на парични казни и санкции** не треба да бидат исклучени во случај на недозволено однесување на родителот со кого детето не живее (*Трдан и Ч. против Словенија* [*Trdan and Č. v. Slovenia*], параграф 92; *Приџица против Унгарија* [*Prizzia v. Hungary*], параграф 37). Ако однесувањето на родителот кој ги опструира контактите претставува посебен предизвик, Судот потврдува дека од страна на домашните власти треба да бидат разгледани понепосредни и поконкретни мерки (*Токаренко против Молдавија* [*Tocarenco v. Moldova*], параграфи 60-62).

Судот исто така бил на становиште дека и кога било можно построгите санкции да го променат генералниот став на родителот-старател кон правата на контакт (видување) на родителот кому не му е доделено старателството, ова не ги иззема домашните власти од нивната обврска да ги преземат сите соодветни чекори за да го олеснат контактот, односно видувањето (*Купингер против Германија* [*Kurpinger v. Germany*], параграфи 103 и 107, 15 јануари 2015, *Нита против Романија* [*Niță v. Romania*], параграф 36). Така, во случајот *Милановиќ против Србија* [*Milanovic v. Serbia*], Судот забележал дека во меѓувреме не биле преземени никакви процедурални чекори во постапката за извршување, ниту бил направен каков било обид да се **лоцира тужениот** и да се употреби **присилна мерка**, и покрај неговиот очигледно некооперативен став.

Поконкретно, Судот **позитивно согледал** дека властите **биле подготвени да прибегнат** кон најсуровата мерка на извршување достапна во контекст на споровите за контакт (видување) и престој согласно националното право, односно **казнување** на родителот кој правел опструкции (*Красицки против Полска* [*Krasicki v. Poland*], параграф 96). Слично на тоа, Судот водел сметка дека поранешниот сопруг на апликантката, кој се обидел да го избегне извршувањето на спогодбата за старателство, бил **повторно парично казнуван**, дека **полицијата направила напори** да изврши притисок врз него да престане да го попречува контактот и заклучил дека **нема повреда** на членот 8 (*Михаилова против Бугарија* [*Milhailova v. Bulgaria*], параграф 98).

Освен тоа, во случајот *Митрова и Савиќ против Република Македонија* Судот утврди дека санкцијата која ѝ била изречена на мајката, по претходните осуди и казнување

на условни казни затвор, поради нејзиното постојано попречување на таткото да го гледа детето **не го повредило членот 8 од Конвенцијата**. Судечкиот суд бил разумно воден од најдобрите интереси на детето како што истите биле определени во решенијата на центарот за социјална работи.

Сепак, **употребата на механизми во рамките на кривичното право не би можело секогаш да се смета за ефективна (делотворна)**. Иако ваквите механизми се дизајнирани за да им помогнат на родителите да ја постигнат нивната крајна цел- да поминат време со нивното дете, тие **немаат директно влијание** врз остварувањето на правата, **ниту се експедитивни** по својата природа (*Карстоју против Романија [Cârstoiu v. Romania]*, параграф 45). Исто така, тие можат да бидат **штетни по благосостојбата на детето** и можат да **отстранат каква било можност за соработка** помеѓу родителите во иднина (*Фуркиотис против Грција [Fourkiotis v. Greece]*, параграф 68). Во овој контекст, неволноста на родителот да бара изрекување затворска казна за родителот кој го попречува видувањето со цел за заштита на благосостојбата на детето не би требало да биде земена на негова штета.

Уште повеќе, **паричните казни** претставуваат **посреден** и исклучителен метод на извршување и во одредени околности истите би можеле да не бидат ефективни или адекватни (*Хансен против Турција [Hansen v. Turkey]*, параграф 105). Во оваа смисла, пропустот на родителот да бара донесување на решение со кое ќе биде изречена парична казна не би можел да ги ослободи властите од нивните обврски во сферата на извршувањето, со оглед дека нивна задача е да вршат јавна власт (*Игнаколо-Зениде против Романија [Ignacolo-Zenide v. Romania]*, 25 јануари 2000, параграф 111, *Лафарг против Романија [Lafargue v. Romania]*, 13 јуни 2006, параграф 99). Спротивно на тоа, властите не може да се сметаат за одговорни за неспроведувањето на казните и санкциите кои му биле изречени на родителот кој не бил кооперативен со цел да бидат отстранети потенцијалните ризици за благосостојбата на детето (*Моог против Германија [Moog v. Germany]*, параграф 61).

Отповикување на старателството

Судот утврдил дека пресудата на Врховниот суд со која старателството врз ќерката му било доверено на таткото, при што решавачки причини биле **одбивањето** од страна на мајката да му дозволи на таткото да ја гледа ќерката и тоа што во најдобар интерес на детето било да го ужива друштвото на обата родители, **не претставувала повреда** на членот 8 од Конвенцијата (*Митрова и Савиќ против Република Македонија*).

Помош на извршител

Во случајот *Мереута против Романија* [*Mereuță v. Romania*], Судот нотирал дека што **извршителот** му помагал на родителот кој немал старателство врз детето **во секоја прилика во неговите напори** да добие извршување на решението за старателство, а обвинителот ги истражил без одлагање бројните кривични пријави поднесени од страна на апликантот против родителот кој правел опструкции (исто така види, *Нута против Романија* [*Niță v. Romania*], параграф 40). Поради тоа, не постоело конкретно прашање што се однесувало на помошта која била пружена од властите во таа работа. Слично на тоа, во случајот *Карстоју против Романија* [*Cârstoiu v. Romania*], Судот, меѓу другото, напоменал дека апликантот не можел ефективно да ги користи услугите на **извршител** во извршната постапка и не утврдил повреда на членот 8.

III.2.2.Б. Алтернативно решавање на спорови

Судот одново нагласувал дека релевантните власти, соочени со опструкција од страна на родителот кому му било доверено старателството, требале да осигураат дека биле ставени на располагање и спроведени навремени и соодветни **подготвителни мерки** (види, *Анева против Бугарија* [*Aneva v. Bulgaria*], параграф 116 со натамошните референци). Улогата на **социјалните институции**, како **психолозите, службите за помош на децата** и/или **омбудсманите** е важна за обезбедување на помош во такви деликатни ситуации.

Судот утврдил дека обврската на националните власти да обезбедат помош во мошне конфликтните постапки била исполнета во случај на неизвршување на решенијата за контакт (видување), доколку биле вклучени **службите за помош на деца, психолозите, омбудсманите** и **училиштето** во насока на помирување на интересите на страните (*Г.Б. против Литванија* [*G.B. v. Lithuania*], параграф 99, а исто така види и *Карстоју против Романија* [*Cârstoiu v. Romania*]). Органите кои се вклучени во обидите да се осигура спроведување на аранжманите или решенијата за контакт (видување), како што се **судовите, старателите назначени од суд, училишните органи** и **полицијата** треба да **соработуваат** еден со друг и да разменуваат релевантни информации (*Красицки против Полска* [*Krasicki v. Poland*]).

Во низа случаи кои се однесуваат на (не)спроведувањето на правата на контакт (видување), Судот забележал дека **граѓанската медијација** „би била **посакувана** како средство за унапредување на соработката помеѓу сите страни во случајот“ (види *Ченгиз Килич против Турција* [*Cengiz Kılıç v. Turkey*], § 132 *in fine*, 6 декември 2011, *mutatis mutandis*, *М.К. против Грција* [*M.K. v. Greece*]). Во овој поглед, Судот се осврнал на **Препораката на Комитетот на министри на Советот на Европа бр. R (98) 1 за семејната медијација** [*Recommendation of the Committee of Ministers of the Council of*

Europe No. R (98) 1 on Family Mediation]. Препораката, меѓу другото, предвидува дека користењето на семејната медијација може „да ја подобри комуникацијата помеѓу членовите на семејството, да го намали конфликтот помеѓу страните во спорот, да произведе пријателска спогодба, да обезбеди континуитет на личниот контакт помеѓу родителите и децата, и да ги намали социјалните и економските трошоци на разделувањето и разводот како за самите страни, така и за државите“. Според гледиштето на Судот, семејната медијација би можела да биде **ефикасен инструмент** за спроведување на правата заштитени со членот 8 од Конвенцијата (*Кацпер Новаковски против Полска* [*Kasper Nowakowski v. Poland*], 10 јануари 2017, параграф 87).

Спротивно на тоа, Судот го критикувала **отсуството** на каков било **подготвителен контакт** помеѓу социјалните служби, апликантот и децата организиран од страна на властите, кои воедно не успеале да побараат **помош од психолози, детски психијатри или други специјалисти** (види, *Фуркиотис против Грција* [*Fourkiotis v. Greece*], *mutatis mutandis*, *Олсон против Шведска (бр.2)* [*Olsson v. Sweden* (No. 2)], параграфи 89-91) *Игнаколо-Зениде* [*Ignaccolo-Zenide*], параграф 112. Исто така, тој **негодувала за отсуството на советување преку социјалните институции** и за **отсуството на законски одредби за медијацијата** во предметите од семејното право (*Кацпер Новаковски против Полска* [*Kasper Nowakowski v. Poland*]). Кога утврди повреда на членот 8 во случајот на *Милановиќ* [*Milanovic*], Судот зема предвид дека не бил направен обид да се контактира родителот кој бил некооперативен или децата со цел да се понуди советување и медијација и да се подготви преносот на старателството на адекватен начин (спротивно на тоа, спореди со *Карстоју против Романија (одлука)* [*Cârstoiu v. Romania*] (*dec.*), параграф 42, 7 мај 2013).

IV. КОМПАРАТИВЕН ПРЕГЛЕД НА РЕЛЕВАНТНИТЕ ЕВРОПСКИ ЗАКОНОДАВСТВА

Турција³⁴

Со цел да се зајакне спроведувањето на правата на пристап или посетување, членот 25 од Законикот за спроведување и извршување на судските одлуки и на стечајните постапки, што се однесува на спроведувањето на правата на пристап, предвидува дека службеникот за извршување (извршителот) издава налог за извршување со кој се бара да му биде даден пристап во рок од седум дена. Членот 25 (а) понатаму предвидува дека во решението за извршување службеникот за извршување наведува дека пристапот не смее

---

³⁴ Резолуција на Комитетот на министри во предметот *Ханзен против Турција* [*Hansen v. Turkey Resolution* CM/ResDH(2008)61]

да биде попречуван, дека пропустот да се придржува кон него ќе претставува кривично дело и дека кое било лице што не успеало да се придржува кон аранжманите за пристап прецизирани во решението за извршување ќе биде подложено на кривично гонење по членот 341. Дотолку повеќе, членот 25 пропишува дека при спроведувањето на судските одлуки што се однесуваат на правата на пристап треба да бидат присутни **социјален работник, педагог, психолог или службеник за детски развој**.

Неодамна усвоеното законодавство предвидува дека од страна на Министерството за правда во семејните судови треба да бидат назначени **стручни лица** специјализирани за семејни односи за да ги поддржат судиите **за време на судењето**, вклучително и во **случаите за старателство и за права на пристап** (Закон бр. 4787, член 5). Уште повеќе, тие стручни лица исто така ќе им **помогнат на властите при извршување на пресудите на семејните судови** (Закон бр. 4787, член 6).

*Словенија*³⁵

Словенија неодамна направи измени во законодавството што се однесуваат на режимот на пристап и видување. Поконкретно, домашните судови добија надлежност да правораздаваат за режимот на пристап и видување, за кој може да се одлучува во вонпарнична постапка, ако прашањето не е покренато заедно со прашањето за старателството. Така, центрите за социјална грижа повеќе немаат овластување самите да донесуваат административни решенија за пристап. **Судовите имаат исклучива надлежност** да донесуваат решенија за пристап.

Уште повеќе, новиот Семеен законик кој беше усвоен (во примена од април 2019 година) предвидува дека случаите што се однесуваат на односите помеѓу родителите и децата треба да бидат разгледувани како **приоритетна материја** (член 14, став 2).

Останатите мерки преземени заради справување со прашањето за неизвршување на решенијата за контакт (видување) вклучуваат **зголемување на бројот на судиите и вработените** (судските соработници), реформа на временското управување со предмети и **кратка временска рамка** за постапување со овој вид предмети.

*Германија*³⁶

---

³⁵ Резолуција на Комитетот на министри CM/ResDH(2017)396 – Извршување на пресудата на Европскиот суд за човекови права *Еберхард и М. против Словенија* [Eberhard and M. against Slovenia].

³⁶ Резолуција на Комитетот на министри CM/ResDH(2018)447 – Извршување на пресудата на Европскиот суд за човекови права *Купингер против Германија* [Kuppinger against Germany].

Во Германија со Законот за постапките во семејната материја и материјата од вонпарничната надлежност (во 2016 година) беше воведено ново правило во поглед на процесното право што се применува на прашањата врзани за родителот и детето (вклучувајќи ги старателството и правата на пристап). Ова правило предвидува посебно **правно средство** за од почеток да се спречат случаите на **прекумерно долги судски постапки**.

*Италија*³⁷

Во Италија, **детето** се смета за **најважна странка** во постапката. Земањето предвид на мислењата на детето, кога тоа достигнало возраст од 12 години, е процесна обврска. Со цел да се осигура ефикасно учество на детето во постапката, можат да се воспостават протоколи и меморандуми за соработка, и спогодби за вклучување на психолози, експерти и социјални асистенти.

„Родителскиот координатор“ беше воведен во јуриспруденцијата како нова мерка на интервенција во семејно-правната материја. Тоа е постапка на алтернативно мултидисциплинарно разрешување на споровите. Родителскиот координатор има улога на посредник и поддршка: всушност, тој им помага на родителите да го спроведат проектот на споделено старателство, избегнувајќи ја употребата на судски орган за да ги разреши можните конфликти помеѓу нив. Ова може да биде сторено преку олеснување на споделените избори во клучни области како што се здравјето и образованието. Тој има овластувања за вонпроцесна интервенција која му е доверена од страна на судија, имајќи ја предвид спогодбата помеѓу земјите, што ја идентификува личноста која е всушност повикана да ја извршува таа функција. Друго подрачје на интервенција е прашањето за **спроведување на мерките кои го признаваат правото на пристап на родителот кој нема старателство**.

Според веќе воспоставената јуриспруденција на Касациониот суд, **непостапувањето** согласно условите одредени од судијата во однос на старателството на децата претставува **кривично дело** согласно член 388 од Кривичниот законик, кој може да се гони по службена должност (*ex officio*).

Медијацијата во предметите од семејното право има голема поддршка во Италија. Во Милано, на пример, доколку не постојат пречки (како што се случаите на домашно насилство или друг вид патологии), судот одржува „пречистително (филтер) рочиште“ во текот на кое судијата се обидува да изнајде заедничко решение со засегнатите родители („rite participatif“).

---

³⁷ DH-DD(2019)790.

Од организациска гледна точка, некои италијански судови издаваат **упатства** за заштита на децата при многу конфликтни разделби. Исто така постои тенденција да се склучуваат **меморандуми за соработка** и **протоколи** со локалните здравствени и социјални служби, како и со невладините организации во функција на нивна интервенција заради подобро управување со семејните конфликти. Ошто земено, италијанските судови прибегнуваат кон добрите практики во случаите од семејното право кои главно вклучуваат медијација.

Конечно, судовите тежнеат да го применуваат начелото на **споделено родителство** и доверување на **споделено старателство**. Комуникацијата на децата со родителот со кој тие не живеат заедно е олеснета преку употребата на информатичко-комуникациските технологии, како што се Skype, Whatsapp, Facetime, итн.

*Хрватска*³⁸

Законот за семејство во Хрватска беше изменет во 2015 година и новото законодавство вовеле мерки кои имаат за цел адресирање на прашањето за неспроведување на правата на контакт (видување), како што се: **строги процедурални рокови** во предметите од семејното право, **контрола врз неоправданите одлагања**, извршување по службена должност (*ex officio*) што се однесува на правата на контакт (видување) кои биле овозможени со одлука донесена *ex officio*.

Уште повеќе, ако постои сомневање дека родителот кој има старателство би можел да му одбие пристап на родителот кој нема старателство и покрај решението за контакт (видување), домашните судови се овластени да назначат **стручно лице (експерт) кој ќе го помогне спроведувањето на тоа решение**. Домашните судови се овластени да му наложат на родителот кој го има старателството да **положи (депонира) определен паричен износ во судот во форма на гаранција**. Ако родителот кој има старателство одбива да се придржува кон судското решение што се однесува на правата на контакт (видување), исплатените средства треба да му бидат вратени на тој родител и обратно.

Литванија

Во случајот *Г.Б. против Литванија [G.B. v. Lithuania]*, **службите за грижа за децата**, Омбудсманот, **училиштето** и домашните судови повеќе пати ги контактирале родителите и ги информирале дека нивните интереси не треба да доминираат врз интересите на децата. Службите за грижа за децата им помагале на судовите како и на

---

³⁸ Резолуција на Комитетот на министри CM/ResDH(2018)281.

родителите. Дотолку повеќе, **училиштето** на располагање на родителите им ги ставило услугите на **психолог**, а **мајката која немала старателство била поттикната да оди во училиште** и да изгради контакт со нејзините ќерки.

*Полска*³⁹

Во 2011 година, Полска донесе законски измени со цел да го олесни процесот на извршување на решенијата за контакт (видување). Поконкретно, Законот за парничната постапка (ЗПП) содржи посебно поглавје што детално го уредува извршувањето на решенијата за контакт (видување) на дете. Постапката има два стадиума. Прво, судот утврдува опасност, односно закана во случај на непостапување согласно решението за контакт (видување) на дете. Потоа, ако лицето обврзано да дозволи пристап до детето не се придржува кон решението, лицето што е овластено да контактира со детето треба да поднесе барање до судот да ѝ наложи на страната која не се придржува да му плати на тоа лице паричен износ кој се утврдува согласно бројот на прекршувањата. Заканата дека ќе треба да се плати одреден паричен износ во случај на непридржување може да биде вклучена и во самото решение за контакт (видување) на дете. Во таков случај, кога ќе настане прекршување, судот може да ѝ наложи на страната која го направила прекршувањето да плати одреден паричен износ без претходно барање од страна на овластеното лице. Опасноста треба да биде определена во решението за контакт (видување) на дете секогаш кога постои ризик од непридржување кон решението. Законодавецот не го определува највисокиот (максимален) износ што судот може да нареди да биде платен. Износот треба да биде ефективен и адекватен согласно финансиската ситуација на страната која направила престап. Постапката во поглед на извршување на решението за контакт (видување) на дете може да започне само по поднесено барање. Во нејзината срж е последователната примена на мерки со зголемена истрајност. Уште повеќе, **Министерството за правда врши надзор над извршувањето на пресудите на домашните судови во поглед на контактите (видувањата) на децата.**

Членот 5702 од ЗПП предвидува дека во случај во кој е допуштено спогодување, судот може да ги упати учесниците на **медијација**. Исто така, предмет на медијацијата може да биде и да се утврди методот на вршење на родителската власт (на пример, прашањата кои се однесуваат на уредувањето на личните контакти со детето). Ако учесниците во постапката не се согласиле за медијатор, судот нив ги упатува на медијација која ја спроведува постојан медијатор на кој се посочува во член 436 став 4. Статистиката покажува дека домашните судови го користеле институтот медијација во случај на воспоставување на правото на контакт (видување) со детето.

---

³⁹ Види Резолуција на Комитетот на министри CM/ResDH(2014)295 - Извршување на пресудата на Европскиот суд за човекови права во пет предмети против Полска и Акционен извештај (03/08/2016) – Комуникација од Полска во предметот *Стасик против Полска* [Stasik against Poland].

V. ПРЕГЛЕД НА РЕЛЕВАНТНОТО НАЦИОНАЛНО ЗАКОНОДАВСТВО

Релевантното национално законодавство со кое е регулирана предметната материја го сочинуваат Уставот, Законот за семејството, Кривичниот законик, Законот за општата управна постапка, како и цела низа процесни закони, вклучувајќи ги Законот за парничната постапка, Законот за вонпарничната постапка и Законот за управните спорови.⁴⁰

Од одредбите содржани во **Уставот**, особено е значаен членот 40 преку кој се обезбедува посебна грижа и заштита на семејството и се дефинира правото и должноста на родителите да се грижат за издржување и воспитување на децата.

Законот за семејството⁴¹ во членот 8 го дефинира родителското право, за кое се истакнува дека им припаѓа на мајката и на таткото подеднакво (член 45) и го вклучува правото на родителот со кого детето не живее да одржува лични односи со своето дете (член 47 став 3). Во член 76 се определува дека родителското право родителите го вршат заеднички и спогодбено, а во случај на несогласување решава центарот за социјална работа.

Во член 14 став 1 се утврдува надлежноста на ЦСР во работите сврзани со семејството и работите на старателството, а во став 6 од истиот член надлежноста на МТСП да решава по жалбите изјавени против решенијата на ЦСР.

Законот за семејството го регулира прашањето за чување и воспитување на децата кое може да биде уредено со спогодба помеѓу родителите, или со решение на ЦСР, ако за тоа родителите не можат да се спогодат или ако нивната спогодба не одговара на интересите на детето (член 78 став 1), како и можноста ЦСР да донесе ново решение за доверување на детето на чување и воспитување, ако тоа го бараат изменетите околности, по службена должност или по барање на еден од родителите (член 78 став 2). Посебно се регулира можноста кога родителите на детето не живеат заедно тие да се спогодуваат за начинот на одржување на личните односи со детето или тоа да го направи ЦСР (член 79), а воедно се утврдува и улогата на судот во одлучувањето за чувањето, воспитувањето и издржувањето на заедничките деца во рамките на постапка за развод на бракот (член 80), како и можноста судот да ја измени првичната одлука за чување и воспитување на децата, ако тоа го бараат изменетите околности (член 80 став 4).

---

⁴⁰ Во овој дел од анализата ќе бидат анализирани најважните одредби од Уставот и наведените закони. Повеќе и подетални информации ќе бидат содржани во *Анекс бр.2* од анализата.

⁴¹ „Службен весник на Република Македонија“ бр.157/2008, пречистен текст.

Во Законот за семејството се утврдува и надлежноста на ЦСР да врши надзор над вршењето на родителското право (член 83), да го одземе детето во случај на негово запоставување од страна на родителот со кого тоа живее (член 87 став 1), да определи привремен престој кај родителот на кого детето не му е доверено на чување и воспитување (член 87 став 4 и б), одземањето на вршењето на родителското право во вонпроцесна постапка (член 90), како и можноста за враќање на одземеното родителско право на предлог на родителот или ЦСР (член 92).

Законот за општата управна постапка⁴² е значаен во делот во кој се уредува судирот на надлежностите меѓу органите на државната управа, како и меѓу нив и правните и други лица, на кои со закон им се доверени јавни овластувања (член 23 во ставовите 1, 2, 3, 4 и 5), делот за спроведување на извршувањето на непаричните обврски (член 130), како и од аспект на можноста воведена со членот 133 јавниот орган што го спроведува извршувањето да го принуди извршеникот да ги исполни своите обврски од управниот акт со примена на парична казна, чија висина е утврдена во износ од половина месечна бруто плата до две просечни годишни бруто плати остварени во претходната година.

Законот за управните спорови⁴³ е релевантен, пред сè во контекст на правото на поведување управен спор против решението на второстепениот орган, кое е предвидено во член 22 од овој закон.

Законот за извршување⁴⁴ претставува правен основ за присилно извршување од страна на извршителите на судска одлука која гласи на исполнување на обврска (член 1) и за извршување на одлука на странски суд откако истата ќе биде признаена (член 8).

Законот за парничната постапка⁴⁵ ја пропишува можноста за изјавување ревизија како вонреден правен лек (член 375 ставови 1 и 3), како и начинот на постапување на ревизијскиот суд (член 387 став 1 и 2)

Законот за вонпарничната постапка⁴⁶ ја дефинира постапката за одземање на вршење на родителски права и враќање на родителските права (член 106), која се поведува

---

⁴² „Службен весник на Република Македонија“ бр.124/2015 од 23.07.2015 година.

⁴³ „Службен весник на Република Македонија“ бр.62/2006. Во 2019 година беше донесен нов Закон за управните спорови, кој беше објавен во „Службен весник на Република Македонија“ на ден 17 мај 2019 година. Тој влезе во сила осмиот ден од денот на објавувањето во „Службен весник на Република Македонија“, а ќе отпочне да се применува една година од денот на влегувањето во сила. Одредбите од новиот законски текст кој сè уште не започнал да се применува се ирелевантни по однос на предметите кои ќе бидат анализирани. Од тие причини, во овој дел наместо нив, ќе бидат презентирани одредбите од Законот за управни спорови од 2005 година кои биле применети во праксата на центрите за социјална работа и надлежните судови, во периодот кој е предмет на анализа.

⁴⁴ „Службен весник на Република Македонија“ бр.72/2016.

⁴⁵ „Службен весник на Република Македонија“ бр.79/2005.

по предлог од другиот родител и ЦСР (член 108), при што решението донесено во една таква постапка може да биде и обжалено (член 110).

Кривичниот законик⁴⁷ е применлив во членот 198 ставови 1, 2, 3 и 4 со кој се дефинира битието на кривичното дело „Одземање на дете“ и се пропишува кривичната санкција за тоа кривично дело.

Во **Законот за превенција, спречување и заштита од семејно насилство**⁴⁸ се нагласува дека во постапките за доверување на детето, како и при уредувањето на личните односи и непосредните контакти на детето со родителот со кого не живее секогаш ќе се зема предвид интересот на детето -жртва на семејно насилство (член 20).

VI. АНАЛИЗА НА РЕЛЕВАНТНАТА НАЦИОНАЛНА ПРАКСА

VI.1. Пракса во управните предмети

Со цел да се изведат соодветни заклучоци во поглед на начинот на постапување во управните предмети, предмет на проучување беа 54 одлуки на управните органи, од кои 29 се првостепени решенија на центрите за социјална работа (11 на ЦСР Битола, 10 на ЦСР Скопје, 3 на ЦСР Кичево, 3 на ЦСР Струмица, 1 на ЦСР Прилеп и 1 на ЦСР Куманово), додека 25 второстепени решенија на МТСП донесени по жалби поднесени против првостепените решенија на ЦСР. Воедно, во анализата беа опфатени и 40 пресуди на управното судство, донесени по покренат управен спор против решенијата на МТСП за доверување, чување и воспитување на деца, од кои 17 пресуди на Управниот суд и 23 пресуди на Вишиот управен суд. Сите анализирани одлуки се донесени во периодот помеѓу 2014 и 2019 година.

VI.1.1. Пракса на центрите за социјална работа (ЦСР)

ЦСР по правило го определуваат начинот на одржување на лични односи и непосредни контакти со детето по барање на еден од родителите или на двајцата родители. Нивните решенија понекогаш се **недоволно образложени** и содржат исклучиво општи формулации во смисла на тоа дека при одлучувањето биле земени предвид сите битни факти во функција на остварување на психосоцијалните потреби на детето, емоционалната

---

⁴⁶ „Службен весник на Република Македонија“ бр. 9/2008.

⁴⁷ (пречистен текст) („Службен весник на Република Македонија“ бр. 37/96, 80/99, 4/2002, 43/03, 19/04 и Одлука на Уставен суд: „Службен весник на Република Македонија“ бр. 48/01).

⁴⁸ „Службен весник на Република Македонија“ бр. 138/14.

приврзаност со двата родители, неговото право времето да го поминува со двата родители, успешноста на дотогаш реализираните средби и слично, без посочените факти да се доведат во врска со околностите на конкретниот предмет. Во некои првостепени решенија на ЦСР воопштено се вели дека било одлучено поаѓајќи од принципот на најдобриот интерес на детето, неговите потреби и права согласно Конвенцијата за правата на детето.⁴⁹

Надлежниот ЦСР пристапувал кон измена на првичното решение за видување по цела низа спроведени дејствија (увид во списите на предметот, разговор со родителите и земање нивни писмени изјави, стручна тимска консултација и слично).⁵⁰

Кога се одбива барањето за почесто видување на родителот со кого детето не живее за зголемување на средбите, како причина за тоа се наведува дека не биле изменети околностите за одново уредување на начинот и динамиката на контактите уредени со претходното решение кое е сè уште во сила.⁵¹ Од друга страна, во еден од предметите, како што навел и родителот незадоволен од првостепеното решение, не биле образложени причините поради кои биле намалени контактите со неговото дете, но и покрај тоа таквото решение било подоцна потврдено од страна на МТСП.⁵²

Родители во странство

Кога еден од родителите живее во странство, ЦСР одредува и режим на **остварување контакт по електронски пат**, преку Skype.⁵³ Во ситуација кога мајката живеела во странство, ЦСР донел решение со кое било одобрено одржување на лични односи во вид на интернет контакти со детето, како и видување на детето со блиски роднини (родителите на мајката) еднаш месечно, што било потврдено и со одлуките на надлежните судови.⁵⁴

Сепак, ЦСР во нивните решенија не се осврнале на фактот дека **едниот родител кој живеел во странство барал додека е во земјата да помине повеќе време со неговото дете**, и при одбивањето на ова негово барање било изнесено само општо

---

⁴⁹ Решение бр.13-3225 на ЈУ Меѓуопштински центар за социјална работа Струмица од 08.04.2019 година.

⁵⁰ Како на пример, Решение УП.бр.3006-482 на ЈУ Меѓуопштински центар за социјална работа на град Скопје од 14.03.2014 година, Решение УП.бр.3006-365 на ЈУ Меѓуопштински центар за социјална работа на град Скопје од 30.07.2014 година, како и Решение УП.бр.3006-25 на ЈУ Меѓуопштински центар за социјална работа на град Скопје од 13.03.2015 година.

⁵¹ Решение УП.бр.0805-117/18 на ЈУ Меѓуопштински центар за социјална работа Битола од 06.12.2018 година.

⁵² Решение бр.10-4270/17 на Министерството за труд и социјална политика од 03.04.2017 година.

⁵³ Решение бр.03-515/12 на ЈУ Меѓуопштински центар за социјална работа на град Куманово од 03.03.2014 година; Пресуда У-4.бр.596/2014 на Управниот суд од 22.12.2014 година.

⁵⁴ Пресуда У-4.бр.176/2015 на Управниот суд од 16.09.2015 година и Пресуда УЖ-2.бр.243/2016 на Вишиот управен суд од 31.08.2016 година.

упатување на фактите и околностите кои ЦСР ги земаат предвид при секое одлучување, без осврт кон конкретните индивидуални околности. Слично било и образложението на МТСП со кое било потврдено првостепеното решение на ЦСР.⁵⁵

Во друг случај, ЦСР го одбил барањето на еден од родителите за враќање во Македонија на неговото дете, родено во Германија, притоа повикувајќи се на членот 13 од **Хашката конвенција за граѓанско-правните аспекти на меѓународното грабнување на деца**, откако утврдил дека враќањето на детето ќе претставува сериозен ризик кој може да се одрази штетно врз физичкото и психичкото здравје на детето. Ова било потврдено и со пресудата на Вишиот управен суд, кој ги ценел наводите на родителот дека му е повредено правото на видување на детето, но истите ги одбил како неосновани констатирајќи дека предмет на овој конкретен управен спор не било правото на видување, туку барањето за враќање на детето.⁵⁶

Мерки и активности на ЦСР за извршување на решенијата за контакт (видување)

Во насока на ефикасно спроведување на решенијата на ЦСР, многу често во нив се цитира и соодветната одредба од **Упатството за постапување на МТСП**, согласно која секое нереализирано видување само во случај на објективна спреченост на детето ќе се реализира наредниот ден или викенд. Во одделни решенија, но не секогаш, ЦСР, определувајќи го начинот и времето на одржувањето на контактот на родителите со децата, истакнува и предупредување дека ЦСР го задржува правото да врши надзор и увид врз реализирањето на контактите, при што доколку родителите не постапуваат согласно решението ЦСР ќе преземе мерки согласно Законот за семејството. Во таа смисла, посебно се нагласува и дека ЦСР ќе донесе решение со кое на родителот ќе му го ограничи правото на одржување на лични односи и непосредни контакти со детето или истите ќе му ги забрани за одреден временски период но не подолго од шест месеци, доколку во рокот определен со решението родителот не се јави на дадените термини или не го врати детето во терминот определен со решението. Понекогаш и МТСП го упатува првостепениот орган дека е потребно да им укаже на родителите на потребата од почитување на донесеното решение, како и на законските последици кои настануваат во случај на непочитување на истото.⁵⁷

ЦСР поретко пристапувале и кон определување **мерка надзор над вршењето на родителското право**, во случај кога биле констатирани проблеми во реализирањето на

---

⁵⁵ Решение бр.10-1588/14 на Министерството за труд и социјална политика од 07.05.2014 година.

⁵⁶ Пресуда УЖ-2.бр.556/2018 на Управниот суд од 16.11.2018 година.

⁵⁷ Решение бр.10-187/18 на Министерството за труд и социјална политика од 28.02.2018 година

видувањата, за што родителите известувале на дијаметрално спротивен начин.⁵⁸ Со решението со кое се определува ваква мерка родителот се задолжува да го почитува решението на ЦСР, да соработува со стручниот тим на ЦСР и за начинот на кој се одвивалевидувањата да доставува писмен извештај, како и да посетува соодветно советувашиште. Проблемите во нереализирање навидувањата во такви случаи имале за последица и измена на дотогашниот режим на остварување на личните односи и непосредните контакти на родителот со детето.⁵⁹ Во новодонесеното решение се потенцира задолжението за родителот да ги почитува термините за остварување навидувањата, како и потребата да се надминат проблемите при нивното реализирање.

Во еден од предметите, ЦСР поднел и **кривична пријава до јавното обвинителство** поради постоење на основано сомнение дека мајката сторила кривично дело „Одземање на малолетник“ по член 198 од КЗ,⁶⁰ откако претходно од стручниот тим на ЦСР ѝ било писмено укажано на мајката дека е потребно да го почитува донесеното решение на ЦСР, по што поради била определена мерка на надзор над вршењето на родителското право кон двата родители, а за прекинот навидувањата на децата со таткото од страна на мајката било известено и МВР.

Кога еден од родителите не ја исполнувал својата обврска за плаќање издршка на детето, ниту покажувал заинтересираност за средби и не се придржувал кон решението на ЦСР, ЦСР истакнало дека со неодговорниот и конфузен однос на тој родител се создал правен основ за постапување согласно членот 87 став 2 од Законот за семејството во насока на ограничување на неговото право да одржува лични односи и непосредни контакти со детето, а во функција на заштита на личноста, правата и интересите на детето.⁶¹ Сепак, ова решение било подоцна укинато од страна на МТСП, како второстепен орган, кој констатирал одредени недоследности, односно поради тоа што тоа било донесено без да биде прибавен наод и мислење од месно надлежниот ЦСР.⁶²

VI.1.2. Пракса на Министерството за труд и социјална политика (МТСП)

Образложеност на решенијата на МТСП

---

⁵⁸ Решение УП.бр.3006-1031 на ЈУ Меѓуопштински центар за социјална работа на град Скопје од 18.10.2017 година.

⁵⁹ Решение УП.бр.3006-1031 на ЈУ Меѓуопштински центар за социјална работа на град Скопје од 24.01.2018 година.

⁶⁰ Решение УП1.бр.3006-1031 на ЈУ Меѓуопштински центар за социјална работа на град Скопје од 14.06.2018 година.

⁶¹ Решение УП1.бр.0805-124/17 на ЈУ Меѓуопштински центар за социјална работа Битола од 09.02.2018 година.

⁶² Решение бр.10-2480/2016 на Министерството за труд и социјална политика од 24.04.2018 година.

Во жалбите против решенијата на ЦСР еден од родителите најчесто бара промена и поинаков распоред на остварување на видувањата со неговото дете, или, пак, многу често родителот е незадоволен и се жали на бројот на видувањата кои му се дозволени.

Во најголемиот број случаи, МТСП ги одбива жалбите и ги потврдува првостепените решенија преку **еднообразни образложенија** кои се сведуваат на тоа дека првостепениот орган ги преземал сите потребни мерки и активности, извршил увид во документацијата на предметот, и советувајќишна работа со родителите на децата, земал нивни писмени изјави на записник, извршил стручно-методолошка работа со детето, изготвил поединечни наоди и мислења на стручните лица, како и наод и мислење на стручниот тим, ги преиспитал сите факти што се од значење за одлучување по предметот и врз основа на сето тоа правилно ја утврдил фактичката состојба. Како одлучувачки факти се набројуваат возраста на децата, нивните права и интереси, потребата да одржуваат лични односи и непосредни контакти со родителот со кого не живеат, потребата од нивен правилен психо-социјален и емоционален развој, како и можноста и двата родители да имаат влијание врз правилниот психофизички развој на детето. Министерството вообичаено во сите потврдувачки решенија констатира дека првостепениот орган правилно постапил при донесувањето на оспореното решение, кое одговара на фактичката состојба и е во согласност со возраста, потребите и интересите на малолетните деца.

Понекогаш МТСП не дава доволно издржано образложение на неговите одлуки. Така, иако ЦСР го одбил поднесеното барање на мајката да се издаде согласност од МВР за издавање самостојна патна исправа на детето, поради несогласувањето од страна на таткото и неговата бојазност дека тоа би можело да се исели во државите во кои живеела мајката со нејзиниот нов сопруг,⁶³ ова решение било подоцна преиначено без доволно образложение,⁶⁴ по што Управниот суд интервенирал со поништување на решението на МТСП.⁶⁵

Во еден предмет, мајката покренала управен спор против решението донесено од страна на МТСП со кое било потврдено решението на ЦСР, со кое било **одлучено сосема спротивно на претходниот стручен наод и мислење** според кое најдобар интерес на детето било тоа да биде доверено на чување и воспитување кај неговата мајка. Имено, ЦСР го уважил барањето на таткото детето да му биде доверено нему, со образложение дека детето веќе имало воспоставено силна емоционална врска со таткото, додека мајката

---

⁶³ Решение УП.бр.13-221/1 на ЈУ Меѓуопштински центар за социјална работа Струмица од 18.01.2017 година.

⁶⁴ Решение бр.10-6118 на Министерството за труд и социјална политика од 11.04.2017 година.

⁶⁵ Пресуда У-4.бр.446/2017 на Управниот суд од 25.04.2018 година.

не покажала емоции ниту родителски капацитети да оствари комуникација со детето.⁶⁶ Притоа, бил пренебрегнат фактот дека **претходно таткото не се придржувал кон решението на ЦСР** за што ЦСР писмено го предупредил со укажување да постапи по решението и да ѝ го предаде детето на мајката, а откако тоа било безуспешно поднел и кривична пријава против таткото за незаконско задржување на детето. Овие решенија уследиле по безуспешните обиди на мајката за административно извршување на иницијалното решение за доделување на детето донесено од ЦСР на 27.07.2015 година, како и за извршување на кривичната санкција казна затвор во траење од 6 месеци изречена на таткото за „Одземање дете“. Всушност, овие анализирани одлуки се однесуваат на предметот *Олури* каде ЕСЧП констатира повреда на членот 8 и членот 13, а во врска со членот 8 од Конвенцијата.

Семејно насилство

Во некои случаи важни наводи на другиот родител, како наводот дека родителот кому му било уважено барањето за остварување на личните односи и непосредни контакти, бил сторител на семејно насилство на кое сведоци биле децата, остануваат неодговорени од МТСП⁶⁷ и судовите.⁶⁸ Така, во еден од случаите, ЦСР донел решение со кое му одобрил на таткото да одржува лични односи и непосредни контакти со децата, иако нему со судско решение му било забрането да се доближува на определено растојание до членовите на семејството. Се чини дека оваа околност не била во доволна мера земена предвид при одлучувањето на ЦСР, а истото решение било подоцна потврдено и од МТСП и со пресуда на Управниот суд.⁶⁹

VI.1.3. Пракса на управните судови

Пресудите на **Управниот суд** се најчесто конципирани така што во нив се наведуваат релевантните одредби од Законот за семејството, по што се посочува дека во конкретниот случај видно од списите на предметот надлежниот ЦСР врз основа на правилно и законито спроведена постапка донел решение со кое ги уредил личните односи и непосредни контакти на родителот со детето на начин кој е во интерес на потребите и благосостојбата на детето.

И во наредната фаза на постапување, при потврдувањето на пресудата на Управниот суд, **Вишиот управен суд** вообичаено оценува дека органите на управната постапка и Управниот суд правилно одлучиле во конкретниот случај, врз основа на

⁶⁶ Решение бр.10-5525 на Министерството за труд и социјална политика од 23.05.2019 година.

⁶⁷ Решение бр.10-1777/2019 на Министерството за труд и социјална политика од 18.06.2019 година.

⁶⁸ Пресуда У-4.бр.562/2019 на Управниот суд од 14.10.2019 година.

⁶⁹ Пресуда У-4.бр.1017/2015 на Управниот суд од 27.04.2016 година.

правилно и целосно утврдена фактичка состојба и правилна примена на материјалното право, пред сè водејќи сметка за најдобриот интерес на детето, неговата возраст и заради овозможување на услови за правилен психофизички и социјален развој на детето, како и потребата и правото на детето да одржува непосредни контакти со родителот со кого не живее.

Динамика на контакт (видување)

Вишиот управен суд по правило ги потврдувал одлуките на Управниот суд и решенијата на управните органи со кои била утврдена динамиката на одржување на видувањата, дури и кога не било изнесено доволно образложение за таквата динамика.

По исклучок, во еден случај кој се однесувал на уредување на начинот на одржување на личните односи и непосредните контакти после раскилот на вонбрачната заедница, тој ја преиначил пресудата на Управниот суд наоѓајќи дека Управниот суд и органите на управата неправилно и незаконито ја спровеле предвидената законска постапка и неправилно го примениле Законот за семејство, а посебно со оглед што органот на управата воопшто не образложил од кои причини го одбива барањето на тужителот за зачестена динамика на средбите со неговиот син.⁷⁰ Во таа смисла, изречно било посочено при повторното постапување органот да спроведе постапка во која преку својот стручен тим ќе утврди дали постои можност за да се усвои барањето на тужителот за почести средби со своето дете.

Вишиот управен суд ги преиначил пресудите на Управниот суд како неправилни и незаконити во случај кога со нив биле потврдени решенијата на ЦСР со кои целосно и драстично била променета динамиката на видување на таткото со неговите деца, бидејќи останал неразјаснет и недоволно утврден фактот зошто дошло до промена на првичното решение на ЦСР за видување, особено имајќи го предвид и известувањето до ЦСР доставено од мајката што упатувало на тоа дека таткото одбивал да го носи детето на училиште, односно не ја извршувал неговата обврска определена со решението на ЦСР.⁷¹

Родители во странство

Немало јасно образложение на решението со кое барањето на таткото кој бил вратен од странство да му се овозможат почести средби со неговите две ќерки било одбиено од страна на ЦСР, а истото го потврдиле и управните судови кои во нивните пресуди навеле дека првостепениот орган правилно одлучил, притоа истакнувајќи дека била земена предвид потребата од ревоспоставување и зајакнување на емоционалната

⁷⁰ Пресуда УЖ-2.бр.609/2017 на Вишиот управен суд од 21.09.2017 година.

⁷¹ Пресуда УЖ-2.бр.330/2018 на Вишиот управен суд од 07.05.2018 година.

врска помеѓу децата и таткото, која одреден период била прекината поради неговото отсуство во странство.⁷²

Управниот суд го потврдил решението на ЦСР со кое било одобрено детето да го промени местото на живеење и да се исели со мајката во Австралија, задолжувајќи ја мајката да го информира таткото за секое доаѓање во Македонија како би можел да остварува непречени видувања, да овозможи непречена телефонска и интернет комуникација со таткото, како и непречени видувања доколку таткото дојде во местото на живеење на детето, а притоа била таксативно уредена и динамиката на видувања за време на летниот и зимскиот одмор за период од 4-5 години. Во образложението на решението на ЦСР, како и на пресудата на Управниот суд, преовладувал фактот дека таткото во постапката имал дадено нотарски заверена изјава на согласност за иселување, но отсуствувало доволно образложение во поглед на тоа што мајката не се придржувала кон постигнатиот договор пред иселувањето, поради што тој два месеци не можел да оствари средба со детето, за што поднел и кривични пријави.⁷³ Воедно, Управниот суд нагласил и дека мајката била во постојан контакт со првостепениот орган и истата дала изјава за одговорност и подготвеност да го изврши првостепеното решение и да го почитува меѓуродителскиот договор. Сепак, ваквата пресуда се сметала за неправилна и незаконита од страна на Вишиот управен суд, кој истата ја поништил заедно со соодветно решение на МТСП, и предметот ќе го врати на повторно разгледување и одлучување.⁷⁴ Во пресудата на Вишиот управен суд посебно било потенцирано дека таткото се согласил со заминувањето на детето со мајката и покрај силната емоционална поврзаност меѓу нив, но само под таксативно наведените услови кои мајката не ги испочитувала со тоа што не ги исполнила преземените обврски, поради што останало нејасно дали во случајот можело да стане збор за реализација на поеднакво родителско право како што е предвидено со Законот за семејството.

Слично на овој случај, во друг случај Вишиот управен суд ја преиначил пресудата на Управниот суд и го поништил решението на МТСП, враќајќи го предметот на повторно разгледување и одлучување, во случај кога било одбиено барањето на таткото за промена на определената динамика на видувањата со неговите две деца, а поради непочитување на спогодбената динамика од страна на мајката.⁷⁵ Вишиот управен суд забележал дека од страна на МТСП не била наведена ниту една релевантна причина и основ за одбивање на барањето на таткото, освен една општа констатација- дека решението било донесено заради заштита на потребите и интересите на малолетните деца, што го доведувало под

---

⁷² Пресуда У-4.бр.153/2014 на Управниот суд од 02.07.2014 година и Пресуда УЖ-2.бр.157/2016 на Вишиот управен суд од 17.05.2016 година.

⁷³ Пресуда У-4.бр.1147/2016 на Управниот суд од 18.05.2017 година.

⁷⁴ Пресуда УЖ-2.бр.122/2018 на Вишиот управен суд од 13.03.2018 година.

⁷⁵ Пресуда УЖ-2.бр.197/2016 на Вишиот управен суд од 02.11.2016 година.

сомнение исправното и праведно одлучување на органите во постапката, и со оглед на утврдената поеднаква емоционална поврзаност на детето и потребата од реализација на поеднакво родителско право на двата родители наметнувало потреба од образложение на причината за непостоење на основ за промена на веќе воспоставената динамика на видувања.

Семејно насилство

Во случај на семејно насилство кое било сторено од мајката, ЦСР определил мерка надзор над вршењето на родителското право на родителите согласно член 83 од Законот за семејството, при што ја задолжил мајката да не врши семејно насилство, да оди на третман во советувалиште и редовно да соработува со стручниот тим на ЦСР. Сепак, Вишиот управен суд не дал конкретен одговор на наводите на таткото дека мајката не се придржувала кон дадените задолженија, кога ги потврдил претходните решенија донесени од ЦСР и МТСП, како и пресудата на Управниот суд. Тој само напоменал дека доколку таткото поседува релевантни докази тој имал право и можност да поднесе ново барање за определување на друг начин и мерки на надзор над вршењето на родителското право.⁷⁶

Неплаќање издршка

Судовите ги потврдиле решенијата на ЦСР и МТСП со кои се определувал режимот на видување на таткото, во ситуација кога и првостепениот орган имал сознанија дека таткото не плаќал издршка, а со судска одлука било наводно утврдено дека тој бил насилен кон детето, со тоа што било напоменато дека во случај да се јави непочитување на начинот на видување и доколку видувањата помеѓу таткото и детето негативно се одразуваат на детето, мајката имала можност за тоа да го извести надлежниот центар кој ќе можел да преземе соодветни мерки предвидени во законот.⁷⁷

Ефикасност на управно-судскиот механизам

Горните примери ја доведуваат под сомнение ефикасноста на управно-судскиот механизам за остварување на правата на родителите да одржуваат контакти со децата.

Дотолку повеќе, дури и кога се укажувало на несоодветното однесување и опструкциите на едниот родител за спроведување на постапката од страна на ЦСР, било потенцирано дека доколку дојде до непочитување на начинот на видување, родителот-тужител има можност за истото да го извести надлежниот ЦСР кој ќе може да преземе

---

⁷⁶ Пресуда УЖ-2.бр.170/2016 на Вишиот управен суд од 07.06.2016 година.

⁷⁷ Пресуда УЖ-2.бр.563/2018 на Вишиот управен суд од 19.10.2018 година.

соодветни мерки предвидени во законот.⁷⁸ Во случај кога постоеле очигледни проблеми во реализирањето на видувањата, а со оглед на отсуство на комуникација помеѓу родителите, како и отпорот и опструкциите на едниот родител, ЦСР ги упатувал родителите на советувајќи работи и определувал надзор над вршењето на родителското право, и покрај фактот што родителот тврдел дека бил оневозможен да ги остварува контактите повеќе од една година.⁷⁹ Ваквата пресуда била потврдена од страна на Вишиот управен суд, кој само посочил право и можност на родителот кој бил оневозможен во видувањата на неговото дете доколку поседувал релевантни докази кои укажувале на непочитување на задолженијата дадени на другиот родител во решението на првостепениот орган, да поднесе ново барање за определување на друг начин и мерки на надзор над вршењето на родителското право на родителите.⁸⁰

Улогата на Вишиот управен суд да претставува заштитен механизам во остварувањето на контактите помеѓу детето и родителот кој не живее со него е доведена во прашање и во ситуација кога тој ја потврдил пресудата на Управниот суд со која се потврдуваат решенијата на управните органи со кои се одобрува издавањето на самостојна патна исправа на детето. Тоа било така иако и самиот Виш управен суд ги споменал наводите на таткото дека по добивањето на патната исправа мајката веднаш ја напуштила државата заедно со нејзиното малолетно дете и не се вратила назад, поради што била распишана потерница, а со тоа на таткото му биле оневозможени контакти со детето.⁸¹ Вишиот управен суд оценил дека издавањето на патната исправа било спроведено во постапка предвидена со закон и дека дејствијата кои ги преземала мајката по добивањето на исправата ниту биле поткрепени со докази ниту биле од влијание за поинакво одлучување, но дека тие можеле да бидат од влијание во друга постапка доколку таткото сметал дека му биле ускратени контактите со детето поради злоупотреба на правата од страна на мајката на детето.

.....

Врз основа на горенаведеното, можат да се идентификуваат следниве трендови и предизвици во врска со праксата на ЦСР, МТСП, Управниот и Вишиот управен суд, и тоа:

- Недостаток на индивидуализација и користење на општи формулации во образложенијата на решенијата на ЦСР наспроти потребата од индивидуализирана евалуација на околностите во даден случај, вклучително и кога се одлучува да се намалат или се одбива барањето да се зголемат контактите на родителот со детето;

⁷⁸ Пресуда УЖ-2.бр.318/2016 на Вишиот управен суд од 29.06.2016 година.

⁷⁹ Пресуда У-4.бр.905/2013 на Управниот суд од 24.03.2014 година.

⁸⁰ Пресуда УЖ-2.бр.181/2016 на Вишиот управен суд од 29.06.2016 година.

⁸¹ Пресуда УЖ-2.бр.643/2017 на Вишиот управен суд од 06.12.2017 година.

- Недоволно образложение од страна на ЦСР на решенијата во однос на барањата за поголем број видувања на родителот кој живее во странство додека престојува во земјата, како и на родителот кој по извесно време поминато во странство се вратил во земјата;
- Недоволно земање предвид на околноста дека родителот не се придржувал кон решението на ЦСР, или ги злоупотребувал неговите родителски права, или дека тој бил сторител на семејно насилство, или осуден за „Одземање дете“ при одлучувањето за одобрување на видувања на тој родител;
- Во решенијата на МТСП недостига индивидуализирана евалуација на сите околности во контекст на дадениот случај, наспроти општите формулации кои се користат во образложението во насока на потврдување на веќе донесените првостепени решенија на управните органи;
- Управниот суд и Вишиот управен суд многу често се потпираат врз одлуките на ЦСР и МТСП, а Вишиот управен суд и врз одлуката на Управниот суд и избегнуваат потемелно преиспитување на исправноста на донесените одлуки од аспект на осигурувањето на правото на родителот да остварува непречени лични односи и непосредни контакти со детето со кое не живее;
- Кај Вишиот управен суд се забележува повремена судска активност преку поништување на решенијата на МТСП и преиначување на пресудите на Управниот суд во случаи на флагрантно неиздржано и неправилно постапување и одлучување;
- Неконзистентност на управно-судската пракса во поглед на опсегот на преиспитување од страна на управните судови на утврдениот режим на видување на родителот со детето и на причините за одбивање на барањето на родителот за определување на почести контакти со детето со кое не живее.

VI. 2. Практика на граѓанските судови

Овој дел од анализата се темели на проучување на 78 судски одлуки донесени помеѓу 2015 и 2019 година, од кои 37 првостепени и 40 второстепени одлуки и 1 одлука на Врховниот суд. Од нив, 11 се одлуки на Апелациониот суд Скопје и 8 одлуки на Основниот граѓански суд Скопје, 10 одлуки на Апелациониот суд Битола и 10 одлуки на првостепените судови од тоа апелациско подрачје, 10 одлуки од Апелациониот суд Гостивар и 10 одлуки од првостепените судови од гостиварското апелациско подрачје, 9 одлуки од Апелациониот суд Штип и 9 одлуки од првостепените судови кои припаѓаат на штипското апелациско подрачје.

40 предмети имале како основ развод на бракот, 36 предмети се однесувале на доделување на дете или измена на одлуката за доделување на дете, издршка на дете и измена на одлуката за издршка, додека во 2 предмети судовите постапувале по предлог за извршување на судска одлука, односно по предлог за издавање привремена мерка.

Доделување на дете на чување и воспитување

При одлучувањето за доделување на дете на чување и воспитување граѓанските судови главно се потпираат врз предлозите содржани во мислењата и извештаите на ЦСР, кои се изготвуваат по претходно преземени дејствија (непосреден контакт со децата и родителите, посета на домовите, утврдување на станбените и материјалните услови на родителите, итн.).⁸² Ова е во согласност со членот 80 став 2 од Законот за семејството кој предвидува дека при немање спогодба помеѓу родителите или ако постои спогодба која не одговара на интересите на децата, постои обврска за судот да одлучи по прибавено мислење од ЦСР, при што ќе ги испита сите околности. Само во некои, поретки случаи судовите одлучувале за доделување на детето на чување и воспитување и без прибавено мислење од ЦСР.⁸³

Во некои случаи останува нејасно ниту доволно образложено зошто ЦСР бил на мислење дека најпогоден за психофизичкиот развој на децата бил едниот наспроти другиот родител, што било прифатено од страна на судовите како пресудно при одлучувањето, иако се констатира дека со двата родители децата имале близок однос.⁸⁴

Најчесто се одлучувало детето да остане кај родителот кај кого и претходно престојувало и живеело како би се избегнале негативни последици по неговото психофизичко здравје и врз неговиот понатамошен живот. Притоа, се водело сметка и за тоа децата да не ја менуваат средината во која претходно живееле и биле целосно адаптирани,⁸⁵ како и да не бидат разделени едно од друго,⁸⁶ особено имајќи ја предвид нивната меѓусебна емотивна поврзаност.⁸⁷ Емоционалната поврзаност и блискост на детето со мајката⁸⁸ како и улогата на мајката и нејзината грижа во определен развоен период на детето⁸⁹ исто така биле од определена важност при одлучувањето.

Во ситуација кога еден од родителите подолго време престојувал и работел во странство, ЦСР честопати се раководел од околноста дека тој родител немал постојано живеалиште и престојувалиште во Македонија, поради што одлучувале детето да му биде доделено на чување и воспитување на родителот кој се наоѓа во земјата.⁹⁰

⁸² П2.бр.113/15 на Основен суд Гостивар, потврдено со ГЖ.бр.207/16 на Апелационен суд Гостивар.

⁸³ П2.бр.42/15 на Основен суд Гостивар, потврдено со ГЖ.бр.204/16 на Апелационен суд Гостивар.

⁸⁴ П2.бр.159/15 на Основен суд Битола, поврдено со ГЖ.бр.1073/16 на Апелационен суд Битола.

⁸⁵ П2.бр.86/17 на Основен суд Битола, поврдено со ГЖ.бр.341/18 на Апелационен суд Битола.

⁸⁶ П2.бр.86/17 на Основен суд Битола, поврдено со ГЖ.бр.341/18 на Апелационен суд Битола.

⁸⁷ П2.бр.159/15 на Основен суд Битола, поврдено со ГЖ.бр.1073/16 на Апелационен суд Битола.

⁸⁸ П2.бр.279/17 на Основен суд Тетово, потврдено со ГЖ.бр.675/18 на Апелационен суд Гостивар; како и I П2.бр.991/17 на Основен суд Скопје II Скопје.

⁸⁹ П2.бр.113/15 на Основен суд Гостивар, потврдено со ГЖ.бр.207/16 на Апелационен суд Гостивар.

⁹⁰ П2-129/2015 на Основен суд Тетово, потврдено со ГЖ-101/15 на Апелационен суд Гостивар

Во предмет во кој **родителите живееле во различни градови**, при што различните ЦСР носеле контрадикторни мислења за тоа кому треба да му бидат доделени децата на чување и воспитување, судовите ја утврдувале фактичката состојба исклучиво врз основа на мислењето на еден ЦСР, што било причина за укинување на првостепената пресуда и враќање на предметот на повторно судење.⁹¹

Во еден од предметите било усвоено барањето на таткото и било одлучено нему да му биде доделено детето на чување, воспитување и целосно издржување, со оглед дека со него останало во континуитет речиси една година по фактичкиот престанок на брачната заедница и согласно наодот и мислењето на стручниот тим на ЦСР во интерес на малолетното дете било да остане и понатаму да живее во истата средина. Сепак, во судските одлуки во овој предмет останале неколку недоречености: првостепениот суд не одлучувал по предлогот на мајката за привремена мерка во врска со конкретен кривично-правен настан за кој била поднесена кривична пријава против таткото; како недокажана не била посебно ценета околноста дека мајката не остварувала редовно видување со нејзиното дете во период од два месеци; биле одбиени како неосновани, без целосно да се испитаат, наводите дека детето немало да живее со неговиот татко, кој бил преселен во друг град, туку со родителите на татко му (баба и дедо на детето).⁹²

Измена на одлуката за чување и воспитување на дете

Во некои одлуки се потенцира дека странките треба да имаат предвид дека старателството како и издршката се менливи, така што ако во иднина дојде до промена на околностите под кои е донесена одлуката, може да се бара нејзина измена,⁹³ односно дека доколку родителот кому му е доделено детето не одговори на интересите на детето, одлуката за доверување на детето може да се измени во кое било време поради променети околности кај едниот родител.⁹⁴

При изменети околности, граѓанските судови по правило одлучуваат за измена на одлуката за чување и воспитување на децата **по барање на родителите**, додека во ниту еден од анализираните предмети ЦСР не ја искористиле можноста која им ја дава членот 80 став 4 од Законот за семејството самите да поднесат барање во оваа смисла.

---

⁹¹ ГЖ.бр.252/17 на Апелационен суд Битола со која се укинува пресудата П2.бр.86/15 на Основен суд Битола.

⁹² П2.бр.202/17 на Основен суд Гостивар, потврдена со ГЖ.бр.313/2019 на Апелационен суд Гостивар.

⁹³ П2.бр.86/17 на Основен суд Битола, поврдено со ГЖ.бр.341/18 на Апелационен суд Битола.

⁹⁴ П2.бр.113/15 на Основен суд Гостивар, потврдено со ГЖ.бр.207/16 на Апелационен суд Гостивар.

Најчеста причина за одбивање на барањето за измена на иницијалната одлука за доделување на децата било тоа што поминал релативно краток временски период, односно не се измениле околностите на страна на родителите во значителна мера и до тој степен за да се бара измена на претходно донесената одлука.⁹⁵

Барањето за измена на одлуката за доделување на дете било одбиено и покрај тоа што едниот родител не можел да одржува контакти со децата, поради што тие покажувале одбивност кон него.⁹⁶ Наспроти тоа, невидувањето со детето довело до измена на одлуката за доделување на детето **кога едниот родител повеќе од две години не се придржувал кон решението на ЦСР и го оневозможувал другиот родител да остварува контакти**, поради што во два наврати бил огласен за виновен за кривично дело „Одземање на малолетник“ и осуден на условна казна затвор од 3, односно 6 месеци за време од 1 година, за која во тек била постапка за отповикување поради непроменетото однесување на родителот.⁹⁷ Освен тоа, кон истиот родител ЦСР определил засилен надзор над вршењето на родителското право согласно член 83 од Законот за семејство.

До измена на одлуката за доверување дошло и кога по оценка на стручни лица и ЦСР било констатирано дека детето било изложено на континуиран психички притисок, манипулација и инструментализација од родителот кому му било доделено, а со намера другиот родител да биде повреден и тој да биде отуѓен од детето, што довело и до отежнати видувања.⁹⁸

Во друг предмет, каде ЦСР од два различни града во кои живееле родителите донеле **контрадикторни мислења**, судовите ја измениле одлуката за доделување на децата поради промена на околностите, откако родителот кому првично децата не му биле доделени ги земал со себе, а покренатата постапка за извршување на иницијалното решение на ЦСР во која биле инволвирани ЦСР и полицијата била безуспешна зашто децата не сакале да се вратат кај другиот родител кому му биле доделени.⁹⁹

Може да се смета за проблематично од аспект на најдобриот интерес на детето тоа што **кога обата родители се наоѓаат на привремена работа во странство**, децата се приморани да живеат со нивните баба и дедо во Македонија. Судовите сепак го одбиле тужбеното барање за измена на судската одлука за доделување, бидејќи според мислењата на надлежните ЦСР би било трауматично за нив да ја менуваат средината, а освен тоа децата „се многу добро чувани од нивните баба и дедо“.¹⁰⁰

⁹⁵ П2.бр.60/15 на Основен суд Штип, потврдена со пресуда ГЖ.бр.1395/15 на Апелационен суд Штип.

⁹⁶ П2.бр.136/16 на Основен суд Кичево, потврдена со ГЖ.бр.1256/18 на Апелационен суд Гостивар

⁹⁷ П2.бр.119/17 на Основен суд Штип.

⁹⁸ XXIV П2.бр.1160/15 на Основен суд Скопје II Скопје.

⁹⁹ П2.бр.100/18 на Основен суд Струмица, потврдено со ГЖ.бр.1052/18 на Апелационен суд Штип.

¹⁰⁰ П2.бр.136/16 на Основен суд Кичево, потврдена со ГЖ.бр.1256/18 на Апелационен суд Гостивар.

Волјата и најдобриот интерес на детето

Тоа што детето со согласност на мајката заминало да живее кај таткото во странство, таму останало 11 месеци и имало јасно искажана желба да го продолжи неговиот престој и образование кај татко му според ЦСР и судот креирало нова околност која ја оправдала измената на одлуката за доделување на дете во корист на таткото.¹⁰¹

Исто така, волјата на детето била пресудна за измена на одлуката за доделување на детето и кога тоа **самоиницијативно започнало да комуницира преку социјалните мрежи и да остварува средби со другиот родител со кого не живеело**, по што и лично донело одлука да започне да живее со него. За судовите било ирелевантно тоа што против него била водена кривична постапка за сторено кривично дело „Неплаќање издршка“ од причина што истиот бил ослободен од обвинение откако јавниот обвинител не докажал надвор од разумно сомнение дека тој го извршил делото.¹⁰²

Во некои предмети се нагласувало дека судот при донесувањето или измената на одлуката за доделување на детето се раководел од **најдобриот интерес на детето**,¹⁰³ земајќи ги предвид сите факти и околности за да се обезбеди неопходна заштита и правилен психофизички развој на детето, условите за живот на странките и нивните материјални примања, психолошките профили на двајцата родители и начинот на кој секој од нив ги исполнувал сегашните потреби на детето согласно возраста, емоционалната поврзаност и потребите за правилен биолошки и психички развој на детето.

Се чини дека честопати судовите одлучувале без претходно да ги сослушаат децата, дури и кога станувало збор за полнолетна ќерка и син, постар малолетник чие сослушување би придонело да се утврдат околности решителни при одлучувањето, односно да се добие вистинска слика за воспитните способности на родителот кому му се доверува детето, поради тоа што судовите биле на мислење дека предлогот на ЦСР кого го уважиле бил даден од стручен тим и оттука не било потребно сослушување на децата.¹⁰⁴

Предлогот за сослушување на малолетно дете бил одбиен дури и при постоење на **контрадикторни тврдења во поглед на волјата на детето да остварува контакти со родителите**, со образложение дека неговото присуство пред судот би имало негативно

¹⁰¹ П2.бр.36/16 на Основен суд Штип.

¹⁰² П2.бр.2/16 на Основен суд Свети Николе, потврдено со ГЖ.бр.876/18 на Апелационен суд Штип и Рев2.бр.117/2017 на Врховниот суд на Република Македонија.

¹⁰³ На пример, П2.бр.36/16 на Основен суд Штип; П2.бр.279/17 на Основен суд Тетово, потврдено со ГЖ.бр.675/18 на Апелационен суд Гостивар; П2.бр.113/15 на Основен суд Гостивар, потврдено со ГЖ.бр.207/16 на Апелационен суд Гостивар.

¹⁰⁴ П2.бр.8/17 на Основен суд Дебар потврдено со ГЖ.бр.1106/08 на Апелационен суд Гостивар.

влијание врз неговиот психолошки развој,¹⁰⁵ односно дека тоа би било исклучително трауматично и болно и само би довело до негативни последици по неговото психофизичко здравје, особено ако со него претходно било разговарано од стручни лица на ЦСР кои употребиле посебни техники на распрашување.¹⁰⁶

Изјавената волја на засегнатото дете била воглавно третирана како **одлучувачки фактор** во судската постапка. Така, јасната волја и желба на детето да живее со таткото искажана при неговото сослушување во судот била пресудна за донесување на одлука за доделување на детето на таткото,¹⁰⁷ односно за измена на претходната одлука со која тоа било доделено на мајката.¹⁰⁸ И при одлучувањето по предлогот за издавање на привремена мерка, судовите ја имале предвид искажаната желба од страна на малолетното дете да остане кај неговата мајка сè додека не заврши постапката за развод која била во тек.¹⁰⁹

Волјата на детето да остане кај татко му, каде самоволно се преселил пред повеќе од 4 години, кога избегал од домот на мајката во кој бил изложен на физичко, психичко и емоционално насилство била одлучувачка за измена на одлуката за старателство, и покрај ретките контакти со мајката и наспроти мислењето на стручни лица дека доколку остане кај неа, ќе има услови за непречена комуникација со двајцата родители.¹¹⁰

Од друга страна, во еден изолиран случај, судовите го уважиле предлогот за извршување на одлука со која синот ѝ бил доделен на мајката и го задолжиле таткото во рок од 3 дена да ѝ го предаде на мајката малолетникот кој насилно ѝ го одземал, и покрај отпорот на детето кон мајката и изјавата дадена на одржаното рочиште дека не сака да живее со неа (затоа што не се грижела за него, бил психички и физички казнуван, итн.).¹¹¹

.....

Врз основа на горенаведеното, можат да се идентификуваат следниве трендови и предизвици во врска со праксата на граѓанските судови, и тоа:

- Репетитивност на деловите од одлуките кои се однесуваат на фактичката состојба како при описот на фактичката состојба, така и при изложувањето на изведените докази и заклучоците кои произлегле од нив;

¹⁰⁵ П2.бр.113/15 на Основен суд Гостивар, потврдено со ГЖ.бр.207/16 на Апелационен суд Гостивар.

¹⁰⁶ П2-202/17 на Основен суд Гостивар, потврдено со ГЖ.бр.313/19 на Апелационен суд Гостивар.

¹⁰⁷ XXIV П2.бр.225/17 и XXIV П2.бр.705/17 на Основен суд Скопје II Скопје.

¹⁰⁸ XXIV П2.бр.473/16 на Основен суд Скопје II Скопје.

¹⁰⁹ Решение ВПП2.бр.2/16 на Основен суд Кочани, потврдено со ГЖ.бр.288/16 на Апелационен суд Штип.

¹¹⁰ XXIV П2.бр.178/16 на Основен суд Скопје II Скопје.

¹¹¹ Решение ИЗС.бр.8/14 на Основен суд Штип, потврдено со Решение ГЖ.бр.117/15 на Апелационен суд Штип.

- Освен штуро упатување на концептот на „најдобриот интерес на детето“ во одлуките недостасува негово поподробно дефинирање и анализа во контекст на околностите на дадениот случај;
- Преголемо базирање на судските одлуки врз мислењата на ЦСР, без притоа да биде направена соодветна анализа на наводите на странките кои укажуваат на околности и заклучоци различни и спротивни на мислењата на ЦСР, и по потреба, да се отстапи од предлозите содржани во мислењата на ЦСР;
- ЦСР не ја користат можноста која им ја дава членот 80 став 4 од Законот за семејството да иницираат пред судовите постапка за измена на одлуката за чување и воспитување на децата, доколку тоа го бараат изменетите околности, додека судовите не ги упатуваат ЦСР на можноста самите да побараат измена на одлуката за чување и воспитување на децата;
- Континуираното нереализирање на видувањата со детето од страна на едниот родител и евентуалната осудуваност на другиот родител за „Одземање на дете“ не се секогаш сериозно земени предвид како околности кои би можеле да влијаат врз измена на одлуката за доделување на детето на чување и воспитување;
- Проблематична пракса во одделни случаи кога двајцата родители живеат во странство, а децата останале да живеат со нивните баби и дедовци во Македонија;
- Неоправдано одбивање на предлогот за сослушување на децата во судската постапка дури и во случај кога тие се наоѓаат на возраст кога нивното појавување пред суд не би се одразиле штетно врз нив;
- Изјавената волја на детето е различно третирана во текот на судската постапка и значајни околности кои укажуваат на лошиот третман или насилството на кое е детето изложено од страна на родителот со кого тоа живее се пренебрегнати, без детално образложение на причините за тоа.

VI.3. Пракса на кривичните судови

Оваа анализа се заснова врз претходно детално проучување на 68 мериторни одлуки донесени од страна на македонските судови во предмети покренати по обвинение за сторено кривично дело „Одземање дете“ по член 198 став 1 од Кривичниот законик. Од нив 28 биле првостепени одлуки, 39 второстепени одлуки, а една пресуда била донесена од страна на Врховниот суд. Анализираниите одлуки се однесуваат на вкупно 39 предмети, од кои: 24 одлуки се однесуваат на 12 предмети од штипското апелациско подрачје, 22 одлуки на 11 предмети од битолското апелациско подрачје, 11 одлуки на 6 предмети од гостиварското, како и 10 одлуки на 10 предмети од скопското апелациско подрачје.

Најпрво, од разгледувањето на поголем број одлуки очигледна е **невоедначеноста во стилот и начинот на пишување на одлуките** како во различни, така и во рамките на едно исто апелациско подрачје, како и **неразумната должина и екстензивноста на**

повеќето анализирани одлуки. Притоа, во нив не секогаш јасно се упатува на времето, местото и начинот на извршување на кривичното дело, па овој дел од одлуките е неретко општ и непрецизен. Така на пример, во некои одлуки се укажува дека кривичното дело потребно е да биде определено по време, место и начин, а во првостепената одлука не било наведено точно во кои денови и во кој период обвинетата мајка ги спречувала децата да го посетуваат таткото.¹¹² Во други одлуки се утврдува кривична одговорност, без притоа изрично да се наведат времето и местото на сторување на делото, иако датумите во кои не биле реализирани решенијата за видување можат индиректно да се идентификуваат преку делот на пресудата во кој се дава осврт на доказниот материјал од кој произлегол заклучокот за кривичната одговорност.¹¹³ Во некои пресуди **нема доволно причини за решавачките факти** во однос на тоа дали обвинетата ги презела дејствијата кои ѝ биле ставени на товар и дали кај неа навистина постоела намера за остварување на обележјата на кривичното дело.¹¹⁴

Судовите внимателно го анализирале текот на постапувањето на ЦСР и причините за непридржување кон решенијата за видување, како и преземените мерки и активности со цел надминување на настанатата состојба. За да се овозможи ефикасно спроведување на решенијата, во голем број случаи **родителите биле советувани од стручен тим на ЦСР за тоа која е нивната улога и им биле укажувани правата и обврските уште при донесувањето на решението,** или истите биле упатувани и задолжени да посетуваат соодветно советувањето. Кога тоа било потребно биле изготвувани и планови за индивидуална работа по кои се постапувало.¹¹⁵ Во еден случај бил спроведен и **вонреден инспекциски надзор од страна на МТСП,** а во друг ЦСР издал **предупредување до мајката која не се придржувала до донесеното решение** и повеќе од десет пати не се јавувала во ЦСР со детето во утврдените термини, ниту пак ги оправдувала причините за недоаѓањето.¹¹⁶

Периодот кој изминал од денот кога престанал релевантниот период кој бил предмет на обвинението во кој не биле реализирани видувањата на оштетениот родител со неговото дете, односно неговите деца до денот во кој првостепениот суд донел пресуда изнесувал од најмалку 2,¹¹⁷ односно 3 месеци,¹¹⁸ па сè до 2 години и 9 месеци,¹¹⁹ односно дури 3 години и 9 месеци, во предмет во кој мајката по извесно време заминала во

---

¹¹² КЖ-508/18 на Апелационен суд Битола.

¹¹³ КЖ-291/18 на Апелационен суд Скопје.

¹¹⁴ КЖ-129/16 на Апелационен суд Битола.

¹¹⁵ К.бр.499/17 на Основен суд Штип и КЖ.бр.297/18 на Апелационен суд Штип.

¹¹⁶ К.бр.80/14 на Основен суд Делчево и КЖ-126/15 на Апелационен суд Штип.

¹¹⁷ К.бр.394/16 на Основен суд Битола и КЖ-12/17 на Апелационен суд Битола.

¹¹⁸ К.бр.95/17 на Основен суд Свети Николе и КЖ-43/18 на Апелационен суд Штип.

¹¹⁹ К.бр.1081/16 на Основен суд Скопје I Скопје и КЖ-291/18 на Апелационен суд Скопје.

странство заедно со детето.¹²⁰ Периодот во кој не биле реализирани видувањата и во други случаи бил долг, достигнувајќи во континуитет и повеќе од 1 година и 6 месеци,¹²¹ односно 1 година и 10 месеци.¹²² Притоа, во пресудите се нотирало дека **видувања немало и десет пати последователно,**¹²³ **односно дури 27 средби биле пропуштени во тек на 11 месеци** што претставувало продолжено кривично дело.¹²⁴

Македонските судови утврдиле **постоење на кривично дело и во случај кога еден од родителите го спречувал другиот родител- оштетениот да остварува непосредни односи и лични контакти со детето само еднаш,**¹²⁵ или во кратки временски интервали од 2-3 дена,¹²⁶ двапати во текот на една недела,¹²⁷ или четири пати за 1 месец.¹²⁸ Ова укажува на разновидност на судската пракса во овој поглед.

Од предметите во кои се засегнати **бабите и дедовците**, специфичен е предметот во кој таткото кому му било доделено правото на чување и воспитување ги оневозможувал средбите на детето со неговите баба и дедо во период од речиси 6 месеци, додека мајката се водела како исчезната.¹²⁹ Поинаков е случајот кога бабата и дедото заеднички спречиле нивната внука од син да биде со нејзината мајка така што по смртта на таткото ја задржале да живее во нивната куќа во траење од повеќе од 1 година и 6 месеци.¹³⁰

Во многу од пресудите во образложението се нагласува **најдобриот интерес на детето**, а во една од нив се упатува и на праксата на ЕСЧП изразена преку становиштата во пресудата *Митови* каде се укажува на позитивната обврска на државата согласно членот 8 од Конвенцијата да преземе мерки за соединување на родителите со нивните деца, и во случаите на постоење на конфликт помеѓу нив и особено потсетува на заедничкото уживање на присуството на родителот и детето како основен елемент на семејниот живот.¹³¹

Од процедурален аспект, голем дел од **предметните постапки се воделе според одредбите за скратена постапка**, согласно член 482 став 1 од ЗКП, што било причина во

¹²⁰ К.бр.143/17 од 04.10.2017 на Основен суд Велес и КЖ-1098/17 на Апелационен суд Скопје.

¹²¹ К.бр.257/16 на Основен суд Струмица и КЖ-67/17 на Апелационен суд Штип.

¹²² К.бр.465/15 на Основен суд Гостивар и КЖ-223/17 на Апелационен суд Гостивар.

¹²³ К.бр.80/14 на Основен суд Делчево и КЖ-126/15 на Апелационен суд Штип.

¹²⁴ К.бр.113/17 на Основен суд Свети Николе и КЖ-154/18 на Апелационен суд Штип.

¹²⁵ К.бр.304/17 на Основен суд Кавадарци и КЖ-330/18 на Апелационен суд Скопје.

¹²⁶ К.бр. 486/14 на Основен суд Прилеп и КЖ-129/16 на Апелационен суд Битола.

¹²⁷ КЖ-1235/15 ;К.бр.524/16 на Основен суд Прилеп и КЖ-246/17 на Апелационен суд Битола.

¹²⁸ К.бр.394/16 на Основен суд Битола и КЖ-12/17 на Апелационен суд Битола; К.бр.390/17 на Основен суд Битола и КЖ.207/18 на Апелационен суд Битола.

¹²⁹ К.бр.84/17 на Основен суд Штип и КЖ-5/18 на Апелационен суд Штип.

¹³⁰ К.бр.257/16 на Основен суд Струмица и КЖ-67/17 на Апелационен суд Штип.

¹³¹ К.бр.499/17 на Основен суд Штип, КЖ-297/18 на Апелационен суд Штип и Вкж2.бр.40/2018 на Врховниот суд.

некои случаи да биде одбиен предлогот за одржување на јавна седница, сметајќи дека присуството на странките на јавна седница не било неопходно за разјаснување на работите.¹³² Од друга страна, сослушувањето на малолетното дете не било обезбедено во случаи кога тоа било потребно за да се утврдат сите решителни факти и да можат да се дадат образложени причини за истите, поради што апелациониот суд дал напатствие до првостепенит суд да ја отстрани констатираната суштествена повреда, кога ја укинал првостепената пресуда и го вратил предметот на повторно судење.¹³³

Кривични санкции

Од анализираните 39 случаи, во 27 биле изречени соодветни кривични санкции, вклучително казни, алтернативни мерки и мерки на безбедност (детално прикажани во табелата подолу), во 2 била изречена судска опомена, во 9 предмети обвинетиот бил ослободен од обвинението, додека во 1 предмет обвинението било одбиено поради настапување на апсолутна застареност на кривичното гонење.

Вид на санкција / судска опомена	Ефектив на казна затвор	Ефектив на парична казна	Алтернатив на мерка- условна осуда- казна затвор	Алтернатив на мерка- условна осуда- парична казна	Мерки на безбедност	Судска опомена
Број на предмети	1	4	15	5	2	2

Во само 1 пресуда била отповикана претходно изречената условна осуда- казна затвор од 6 месеци за време од 1 година и истата била ефектуирана во казна затвор. Всушност, станува збор за пресуда донесена во рамките на домашните постапки кои ѝ претходеа на постапката пред ЕСЧП во предметот *Олури*.

Изречени биле и 4 ефективни **парични казни** во износи од 20, 30, 40 и 50 дневни глоби. При преиначувањето во ефективната во условна парична казна во еден случај апелациониот суд нагласил дека обвинетата делувала како самохрана мајка, па паричната казна можела негативно да се одрази врз семејниот буџет, а со тоа директно да влијае врз развојот и потребите на нејзините деца.¹³⁴

¹³² К.бр.61/16 на Основен суд Велес и КЖ-912/16 на Апелационен суд Скопје; К.бр.143/17 на Основен суд Велес и КЖ-1098/17 на Апелационен суд Скопје.

¹³³ КЖ-360/17 на Апелационен суд Битола.

¹³⁴ К.бр.30/16 на Основен суд Свети Николе и КЖ-304/16 на Апелационен суд Штип.

Видлива е тенденцијата за изрекување на **алтернативни мерки- условни осуди** вообличени во парични казни во 5 случаи (2 во износ од 50 дневни глоби и по една во износ од 20 и 25, односно 40 дневни глоби за период од 1 година) и условни казни затвор во 15 случаи, од кои најчеста, во дури 11 од нив, била казната затвор во траење од 3 месеци доколку обвинетиот за време од 1 година не стори ново кривично дело, при што во еден таков случај била изречена и мерка заштитен надзор (психосоцијален третман за сторители на семејно насилство во траење од најмалку 6 месеци).

Мерките на безбедност биле ретко изрекувани, при што во еден случај била изречена мерка „Задолжително психијатриско лекување на слобода“,¹³⁵ а во друг случај 1 година и речиси 11 месеци по изрекувањето на таа мерка, и 5 месеци по изрекување на мерката „Задолжително психијатриско лекување и чување во здравствена установа“ била повторно изречена мерка „Задолжително психијатриско лекување и чување во здравствена установа“.¹³⁶ Очигледно е дека овие мерки не дале соодветен резултат на ефективно остварување на правото на остварување контакти на родителот и детето.

Воочливо е дека двете **судски опомени** биле изречени од ист основен суд,¹³⁷ што оправдано го покренува прашањето дали оваа мерка целосно отсуствува кај другите судови и дали постои воедначеност на судската пракса во тој поглед.

Во повеќе предмети дошло до **ослободување од обвинението** од причина што јавниот обвинител не докажал надвор од разумно сомнение дека обвинетиот го сторил делото за кое се обвинува, и тоа: 1) во однос на постоењето на умисла кај обвинетиот за сторување на предметното кривично дело, како субјективен елемент на противправноста;¹³⁸ 2) кога не можело да се утврди времето, местото и начинот на извршување на кривичното дело, ниту пак биле утврдени факти кои би оделе во прилог на утврдување на околности кои би укажувале на постоење на намера за сторување на делото;¹³⁹ 3) кога надлежниот основен јавен обвинител не предложил ниту биле изведени докази во однос на околности релевантни за утврдување на кривичната одговорност.¹⁴⁰

Во 2 предмети до ослободување од обвинение дошло поради проблеми врзани со доставата на решенијата на месно надлежните ЦСР. Во еден предмет обвинетата го

¹³⁵ К.бр.132/17 на Основен суд Битола и КЖ.бр.509/17 на Апелационен суд Битола.

¹³⁶ К.бр.419/17 на Основен суд Битола и КЖ.бр.79/19 на Апелационен суд Битола.

¹³⁷ К.бр.172/16 на Основен суд Кичево и КЖ-74/17 на Апелационен суд Гостивар; К.бр.179/17 на Основен суд Кичево и КЖ-96/18 на Апелационен суд Гостивар.

¹³⁸ К.бр.128/18 на Основен суд Струмица и КЖ-222/18 на Апелационен суд Штип.

¹³⁹ К.бр.705/14 на Основен суд Битола и КЖ-278/16 на Апелационен суд Штип.

¹⁴⁰ Види К.бр.32/18 на Основен суд Кочани и КЖ-385/18 на Апелационен суд Штип, каде обвинетата била ослободена од обвинение од горенаведените причини, при што се констатирало дека видувањата не биле реализирани исклучиво по вина на оштетениот.

немала примено решението на ЦСР со кое на оштетениот татко му било одобрено дополнително право да одржува лични односи со неговото малолетно дете за време на зимскиот одмор, за да тоа решение може да произведува правно дејство и за да таа може да постапи по него, туку за тоа била телефонски известена, односно тоа усно ѝ било соопштено на нејзината мајка, која не била ниту странка во постапката, спротивно на одредбите од Законот за општата управна постапка, каде е предвидена постапката за достава на решение.¹⁴¹ Во друг предмет не постоела извршна одлука, односно решението и заклучокот за исправка на грешка во решението на ЦСР обвинетата ги добила по истекот на временскиот период завидување на кој истите се однесувале.¹⁴²

Поврзаност со дела на семејно насилство и кривичното дело „Неплаќање издршка“

Може да се забележи и очигледна поврзаност на кривичното дело „Одземање дете“ со дела на семејно насилство и „Неплаќање издршка“.

Во еден од предметите мајката била ослободена од обвинението затоа што постапувала согласно решението и напатствијата на ЦСР и не презела противправни дејствија на активно спречување детето да биде кај неговиот татко, кои го остваруваат битието на делото, но и поради опструкции и отпор кај детето да се види со таткото, спрема кого претходно биле изречени **привремени мерки за заштита од семејно насилство**.

Наспроти тоа, на обвинета мајка ѝ била изречена судска опомена и покрај нарушената здравствена состојба на ќерката поради траумите што ги доживувала од контактите со таткото, како и отпорот кој ќерката го пружала за реализација на контактите, откако таткото насилнички се однесувал и во даден момент ја одземал од домот на мајката, што довело до забрана за одржување на лични односи и непосредни контакти во траење од 6 месеци, како и изрекување привремени мерки за заштита од семејно насилство на предлог на ЦСР.¹⁴³

Слично на тоа, една мајка била огласена за виновна и покрај тоа што оштетениот татко бил претходно осуден за семејно насилство, а детето било во здравствена состојба која изискувала психијатриска терапија, со оглед дека тоа било сведок на настани кои довеле до посттрауматско стресно растројство. Првостепениот суд ова го зел предвид како олеснителна околност наоѓајќи дека оштетениот татко имал придонес во извршувањето на делото, бидејќи обвинетата мајка била жртва на семејно насилство.¹⁴⁴

¹⁴¹ К.бр.364/15 на Основен суд Велес и КЖ-307/16 на Апелационен суд Скопје.

¹⁴² К.бр.40/17 на Основен суд Кочани.

¹⁴³ К.бр.179/17 на Основен суд Кичево и КЖ-96/18 на Апелационен суд Гостивар.

¹⁴⁴ К.бр.394/16 на Основен суд Битола и КЖ-12/17 на Апелационен суд Битола.

Во еден предмет, таткото бил огласен за виновен и покрај тоа што мајката била сторител на неколку кривични дела- „Телесна повреда“, „Присилба“ и „Загрозување на сигурноста“, при што сите дела биле **сторени при вршење на семејно насилство**.¹⁴⁵

Во предмет во кој обвинетата мајка била огласена за виновна за „Одземање дете“ апелациониот суд ја укинал ваквата пресуда и го вратил предметот на повторно судење, наоѓајќи дека првостепениот суд пропуштил јасно да го наведе начинот на кој малолетната ќерка била спречувана да се врати кај нејзиниот татко, особено имајќи предвид дека против оштетениот се водела кривична постапка за телесна повреда при семејно насилство каде како оштетена се јавувала токму малолетната ќерка.¹⁴⁶

Отежнувачка околност била претходната осудуваност на обвинетиот за кривично дело „Телесна повреда при вршење семејно насилство“ од член 130 став 2 КЗ, во кој настан оштетената била жртва, како и тоа што спрема обвинетиот биле изречени и привремени мерки од страна на граѓанскиот суд.¹⁴⁷

Во еден од предметите постапувањето по решенијата за видување било осуетено бидејќи против двајцата родители биле изречени обострани привремени мерки за заштита од семејно насилство.¹⁴⁸

Горенаведените случаи на семејно насилство кое било извршено од страна на другиот, оштетен родител кој бил оневозможен да контактира со своето дете, го поставуваат прашањето колку тоа било на идентичен начин третирано и имало еднакво влијание при одлучувањето за кривичната одговорност на родителот, така што да доведе до ист исход во вакви, сензитивни случаи.

Зачестена е појавата кога **неплаќањето на издршката** се наведувало од страна на обвинетиот како причина тој да не постапува согласно решението на ЦСР, односно да не му овозможува на оштетениот да остварува постојана комуникација и видување на неговото малолетно дете.¹⁴⁹

Во еден предмет обвинетата мајка била истовремено огласена за виновна за „Одземање дете“, како и за две продолжени кривични дела „Неплаќање издршка“ од член

---

¹⁴⁵ К.бр. 304/17 на Основен суд Кавадарци и КЖ-330/18 на Апелационен суд Скопје.

¹⁴⁶ К.бр.455/16 на Основен суд Битола и КЖ-360/17 на Апелационен суд Битола.

¹⁴⁷ К.бр.1930/17 на Основен суд Скопје I Скопје и КЖ-503/18 на Апелационен суд Скопје.

¹⁴⁸ К.бр.499/17 на Основен суд Штип и КЖ.бр.297/18 на Апелационен суд Штип.

¹⁴⁹ К.бр.269/16 на Основен суд Велес и КЖ-1098/16 на Апелационен суд Скопје; К.бр.143/17 на Основен суд Велес и КЖ-1098/17 на Апелационен суд Скопје.

202 став 1 в.в. член 45 став 1 од КЗ, извршени во временски период од 8 месеци.¹⁵⁰ Апелациониот суд ја укинал ваквата пресуда и го вратил предметот на повторно судење, меѓу другото наоѓајќи дека првостепениот суд пропуштил да го расчисти спорниот факт дали обвинетата во критичниот период воопшто требала да плаќа издршка посебно што во истиот период малолетната ќерка живеела кај обвинетата и истата се грижела за неа.

Отезнувачки и олеснувачки околности при одмерување на казните

Одмерувањето на казните било спроведено со примена на релевантните одредби на Правилникот за начинот на одмерување на казните и Законот за одредување на видот и одмерување на висината на казната.¹⁵¹

Во повеќе случаи имало **претходна осудуваност за истото дело**.¹⁵² Во контекст на пресудата на ЕСЧП во предметот *Митови*, во една од анализираните пресуди истата обвинета мајка од *Митови* била повторно огласена за виновна за непостапувањето по решението за видување во два наврати, на начин што ја попречила малолетната ќерка да одржува редовни лични односи и непосредни контакти со нејзините баба и дедо, за што повторно ѝ била изречена условна казна затвор.¹⁵³

Дури 8 пресуди се однесувале на **нереализирани видувања во континуиран период** од 2 години и 3 месеци, и покрај претходната осуда и изречената санкција за сторителот.¹⁵⁴ Првиот пат била изречена условна осуда- парична казна, потоа ефективна парична казна на двапати, за да четвртиот пат обвинетата биде ослободена од обвинението затоа што не се докажало надвор од разумно сомневање дека таа ги спречувала децата да бидат кај таткото. Ова создава сомнеж за делотворноста на казнената политика која ја применуваат судовите во поглед на кривичното дело „Одземање дете“.

Како што е погоре посочено, претходната осудуваност за истото или за друго кривично дело поврзано со вршење семејно насилство честопати, но не секогаш била земена предвид како отезнувачка околност при одмерувањето на казната, додека фактот што обвинетиот подолг временски период го попречувал видувањето на децата со оштетената мајка,¹⁵⁵ како и претходното планирање на делото,¹⁵⁶ секогаш претставувале отезнувачки околности. Спротивно на тоа, фактот што обвинетите дотогаш не биле

¹⁵⁰ К.бр.455/16 на Основен суд Битола и КЖ-360/17 на Апелационен суд Битола.

¹⁵¹ „Службен весник на РМ“ бр.199/14.

¹⁵² К.бр.113/17 на Основен суд Свети Николе и КЖ-154/18 на Основен суд Штип.

¹⁵³ К.бр.2920/13, К.бр.3076/13 и К.бр.112/14 на Основен суд Скопје I Скопје и КЖ-230/15 на Апелационен суд Скопје; К.бр.2361/13 на Основен суд Скопје 1 и КЖ-1235/15 на Апелационен суд Скопје.

¹⁵⁴ К.бр.499/17 на Основен суд Штип и КЖ.бр.297/18 на Апелационен суд Штип; К.бр.30/16 на Основен суд Свети Николе и КЖ-304/16 на Апелационен суд Штип.

¹⁵⁵ К.бр.1930/17 на Основен суд Скопје I Скопје и КЖ-503/18 на Апелационен суд Скопје.

¹⁵⁶ К.бр.61/16 на Основен суд Велес и КЖ-912/16 на Апелационен суд Скопје.

казнувани и против нив не била водена постапка за друго кривично дело бил ценет како олеснувачка околност.

Тоа што обвинетиот татко и самиот имал придонес за непостапувањето по решенијата за видување на ЦСР од страна на обвинетата мајка поради **неплаќањето издршка**, за што бил предупредуван од службените лица на ЈУ МЦСР во смисла дека истото би можело да претставува основа за ограничување на неговите лични односи со децата, било земено како олеснувачка околност при одмерувањето на санкцијата.¹⁵⁷

Олеснувачка околност при одмерувањето на казната било и **тоа што после кривично правниот настан средбите помеѓу детето и оштетениот продолжиле да се одржуваат без никакви проблеми**,¹⁵⁸ односно што новиот план имал делумен напредок во остварувањето на средбите,¹⁵⁹ исто како и тоа што обвинетиот ја признал вината и изразил жалење и каење за тоа што се случило, како и неговиот придонес за ефикасното окончавање на постапката и коректното однесување во текот на самата постапка.¹⁶⁰

.....

Врз основа на горенаведеното, можат да се идентификуваат следниве трендови и предизвици во врска со праксата на кривичните судови, и тоа:

- Неконзистентност, невоедначеност и репетитивност во текстот на одлуките на кривичните судови;
- Воопштеност и непрецизност на судските одлуки во однос на дефинирањето на времето, местото и начинот на извршување на кривичното дело „Одземање дете“;
- Поретко изрекување на ефективни парични казни, мерки на безбедност и судски опомени наспроти доминацијата на изречените условни осуди;
- Неефективност на изречените кривични санкции и отсуство на одвраќачко дејство врз натамошно повторување на истото кривично дело;
- Ослободување од одговорност поради пропуст да се докаже делото од страна на јавниот обвинител или ненавремена достава на решенијата на ЦСР.

¹⁵⁷ К.бр.332/17 на Основен суд Охрид и КЖ.бр.508/18 на Апелационен суд Битола.

¹⁵⁸ К.бр. 486/14 на Основен суд Прилеп и КЖ 129/16 на Апелационен суд Битола.

¹⁵⁹ К.бр.499/17 на Основен суд Штип и КЖ.бр.297/18 на Апелационен суд Штип.

¹⁶⁰ К.бр.524/16 на Основен суд Прилеп и КЖ-246/17 на Апелационен суд Битола.

VII. ЗАКЛУЧОЦИ И ПРЕПОРАКИ

Родителот- старател кој пружа отпор може сериозно да ги попречи правата на посета и комуникација. Ваквото однесување покренува бројни проблеми за родителот кој нема старателство и за непреченото продолжување на односот родител-дете. Суштинските предизвици со кои се соочени властите се однесуваат на недостатокот на помош од родителите, прекинатите односи во комуникацијата помеѓу родителите, одбивањето на соработка и отфрлањето на советите од специјалисти, неразбирањето на сериозноста на проблемот и негативните консеквенци за благосостојбата на детето, пречките во примената на релевантни дејствија и мерки, итн.

Во горните случаи, родителот кој не е старател треба да бара ефективно спроведување на неговите права на посета. Тоа спроведување треба да биде брзо, зашто секогаш постои опасност дека какво било процедурално одлагање ќе има за последица *de facto* влошување на семејниот живот на родителот кој не е старател. Националните власти имаат позитивна обврска да го олеснат остварувањето на овие права на контакт (видување), вклучително и во случај на конфликт помеѓу обата родители.¹⁶¹ Тоа може да вклучи и усвојување на мерки кои треба да го осигураат тоа право, вклучувајќи креирање на законодавна рамка и на механизми за правораздавање и извршување преку кои се штитат правата на родителот кој не е старател, како и спроведување на конкретни мерки, кога е тоа соодветно.

Практиката покажува дека со цел да се постигнат резултати што ќе имаат поволно влијание врз семејните релации, а особено социјалниот развој на детето, сите заинтересирани страни, односно родителите, судиите, социјалните работници, давателите на социјални услуги и проширениот семеен круг треба да работат во соработка во интерес на детето.

Одредени земји на национално ниво усвоиле различни легислативни мерки, мерки за градење на капацитети, мерки за подигнување на свесноста и други мерки кои имале за цел да ја спречат прекумерната должина на постапките за старателство, но исто така и да осигураат поефективно спроведување на решенијата за контакт (видување). Се чини дека медијацијата станува тренд во споровите од семејните односи, вклучувајќи ги и случаите за правата на пристап. Укажувањето на инволвираните странки на предностите од доброволното предавање и на недостатоците од непридржувањето кон

---

¹⁶¹ Види, помеѓу останатите извори, *Игнаколо-Зениде против Романија* [Ignaccolo-Zenide v. Romania], бр. 31679/96, параграф 94; *Нуутинен против Финска* [Nuutinen v. Finland], бр. 32842/96, параграф 127; и *Еберхард и М.* [Eberhard and M.], цитиран погоре, параграф 127).

судска пресуда може да има позитивно влијание врз спроведувањето на решенијата за контакт (видување).

Земајќи предвид дека:

i) обврската на националните власти да преземат мерки за да го олеснат контактот од страна на родителот кој не е старател со децата по разводот не е апсолутна, туку обврска на средства,

ii) не постои конкретна мерка чиешто усвојување може да гарантира ефективно спроведување на решенијата за контакт (видување) во сите случаи, без оглед на отсуството на соработка од страна на родителот-старател;

Владата на Република Северна Македонија би можела да ги разгледа следниве точки:

1. Доделување на старателството:

Во стадиумот на доделување на старателството, **медијацијата** е посакувана како средство за унапредување на соработката помеѓу сите страни во предметот. Од таа причина, медијацијата треба да биде предвидена во легислативата и на судиите треба да им бидат дадени релевантни упатства и обука. **Експертите** специјализирани во семејните односи можат да учествуваат во судењето за да дадат поддршка на страните и судијата. Така на пример, во некои земји постојат регистри на експерти за различни аспекти на семејните односи кои по потреба се повикуваат и се вклучуваат во медијацијата.

Уште повеќе, на судењето треба да се расправа и за **определеноста, односно обврзувањето** на родителот, кој бара да му биде доделено старателството врз неговото дете, да не го попречува спроведувањето на решенијата за контакт (видување) ниту да ја попречува комуникацијата помеѓу другиот родител и детето.

2. Донесување на решенија за контакт (видување):

Треба да се почитува со законите утврдената **временска рамка** за донесување на решенијата за контакт (видување). За оваа цел, на социјалните работници треба да им биде доделен во работа соодветен број предмети со кој ќе можат да се справат (реформа на **управувањето со предмети**). Уште повеќе, овие стандарди треба да се применуваат во сите социјални центри низ државата. Нивната работа треба да биде поддржана од експерти во семејните односи како што се на пример, психолози, педагози, социолози, социјални работници или други лица специјализирани за различни аспекти на семејните односи. Истовремено, на **медијацијата** треба да ѝ биде даден приоритет кога се одлучува за решенијата за контакт (видување).

3. Спроведување на решенијата за контакт (видување):

Спроведувањето на решенијата за контакт (видување) треба да го помагаат **експерти** во насока на **помирување** на интересите на страните. Треба да бидат воспоставени **протоколи за соработка** и спогодби заради вклучување на психолози, експерти и полициски службеници.

Прибегнувањето кон **најсуровите мерки за извршување** (изрекувањето на паричните казни и санкциите) не треба да биде исклучено (иако овие мерки треба да се користат како последно средство). За таа цел, **кривичните постапки** во такви случаи треба да бидат **забрзани** и треба да се олесни **пристапот до управните постапки**.

Дополнително, Владата на Република Северна Македонија би можела да ги има предвид и следниве препораки:

ЗАКОНОДАВСТВО:

Законот за семејството

- Да се разгледа можноста за измени во Законот за семејството заради воведување на **граѓанската медијација** во стадиумот на доделување на старателството, на линија на Препораката на Комитетот на министри на Советот бр. R (98) 1 за семејната медијација, а имајќи ги притоа предвид најдобрите практики на другите држави истакнати погоре во Компаративниот преглед од оваа анализа;
- Да се разгледа можноста во Законот за семејството да се воведат посебна одредба во која ќе биде нагласено дека на **најдобриот интерес на детето** треба да му се даде примарно значење во предметите што се однесуваат на доделување на дете на чување и воспитување, како и при донесувањето на решенија за контакт (видување) и дека утврдувањето на најдобриот интерес на детето треба да произлезе од конкретно испитување на секој предмет и треба да биде образложено на задоволителен начин;
- Да се разгледа можноста во Законот за семејството да се воведат посебна одредба со која ќе се предвиди дека при одлучувањето за доделување на старателство и контакт (видување) на детето со родителот со кој не живее сериозно ќе бидат земени предвид претходните **инциденти на (семејно) насилство** кои се опфатени со членот 31 од Истанбулската конвенција, како дополнение на решението веќе содржано во членот 20 од Законот за превенција, спречување и заштита од семејно насилство;
- Да се разгледа можноста во Законот за семејството да се воведат посебна одредба со која во согласност со членот 12 од Конвенцијата за правата на детето на ОН и

Упаствата за правда во корист на децата на Советот на Европа (*Guidelines on Child-Friendly Justice*) ќе биде предвидено **учество на детето** што е во состојба да формира свое мислење за постапката и негово право своите мислења слободно да ги изрази, како и на **мислењата на детето** да им биде дадена потребната важност согласно возраста и зрелоста на детето;

- Да се разгледа можноста во Законот за семејството да се наведе дека случаите што се однесуваат на односите помеѓу родителите и децата треба да бидат разгледувани како **приоритетна материја** (види го примерот со Словенија во анализата на законодавствата), а истовремено да се предвидат и **прецизни временски рокови за донесување на решенијата за контакт (видување)** од страна на ЦСР и за донесување на одлуките за чување, воспитување и издржување на деца од судовите;
- Да се разгледа можноста во членот 80 став 4 од Законот за семејството експлицитно да биде наведено дека континуираното непостапување согласно решенијата за контакт (видување) ќе се третира како околност која наложува потреба од **измена на судската одлука за доделување на дете на чување и воспитување**;
- Во Законот за семејството би можело да се воведат **т.н. „родителски координатор“** по примерот на Италија **или друг сличен метод на алтернативно мултидисциплинарно решавање на спорите** помеѓу родителите во врска со остварувањето на контактот (видувањето) со детето;
- Би можела да се разгледа можноста за воведување на институтот **„заедничко старателство“** кој би бил особено применлив во случаите кога родителот кому му е доделено детето на чување и воспитување континуирано и во значително долг временски период го попречува извршувањето на решенијата за контакт (видување).

Законот за парничната постапка, Законот за вонпарничната постапка и Законот за управните спорови

- Да се разгледа можноста во Законот за парничната постапка, Законот за вонпарничната постапка и Законот за управните спорови да се нагласи дека случаите што се однесуваат на односите помеѓу родителите и децата треба да бидат разгледувани како **приоритетно прашање** (види го примерот со Словенија во анализата на законодавствата), а истовремено да се предвидат и **прецизни временски рокови за донесување на решенијата за контакт (видување)** и за донесување на одлуките на судовите за чување, воспитување и издржување на деца;
- Да се разгледа можноста за измени во Законот за парничната постапка, Законот за вонпарничната постапка и Законот за управните спорови кои ќе овозможат

вклучување на експерти во областа на семејните односи во судските постапки пред граѓанските и управните судови по примерот на Турција и други земји;

- Да се разгледа можноста за измени во Законот за парничната постапка, односно да се предвиди можност „по барање на лицето кое има право да оствари контакт (видување) со детето да му се наложи **обврска на родителот кој го има старателството да депонира определен паричен износ во судот во форма на гаранција**, ако истиот одбива да се придржува кон судската одлука или решението на ЦСР што се однесува на правата на контакт (видување)“ (види во анализата примерот на законодавствата на Хрватска и Полска). Опасноста дека тој родител ќе треба да плати одреден паричен износ во случај на непридржување кон судската одлука, односно кон решението за контакт (видување) на ЦСР треба да биде вклучена во самото решение за контакт (видување) на дете.

Законот за кривичната постапка

- Да се разгледа можноста за измени во Законот за кривичната постапка во насока на **забрзување на кривичните постапки** за „Одземање дете“ во случаите на непридржување кон решенијата за контакт (видување), а со цел да се спречат идни одлагања во кривичните постапки, како оние констатирани во предметот *Митови*.

Предлог за ратификација на Конвенција бр.192 на Советот на Европа

- Сериозно да биде разгледана можноста што побрзо да се **ратификува Конвенцијата бр.192 на Советот на Европа за контакти што се однесуваат на децата**, од причина што со нејзината ратификација и соодветна имплементација би се придонело кон креирање на поефикасен правен и институционален механизам за заштита на правата на родителите и децата во контекст на остварувањето на нивните меѓусебни контакти, а со самото тоа би се спречиле слични повреди на Европската конвенција за човекови права, како оние веќе констатирани во предметите *Митови* и *Олури*;
- Паралелно со процесот на ратификација на Конвенцијата бр. 192, да се разгледа можноста за измени во соодветните закони (Законот за семејството, Законот за парничната постапка, Законот за вонпарничната постапка и/или Законот за управните спорови) заради нивно усогласување со текстот на Конвенцијата бр. 192. Притоа, посебно внимание треба да се обрне на **инкорпорирањето на заштитните механизми и гаранции** наведени во став 2 точка б од членот 10, како **и на мерките за унапредување и подобрување на прекуграничниот контакт (видување)** од Глава III од Конвенцијата бр.192.

Предлог-мерки за градење на капацитети и мерки за подигнување на свесноста

- Во поглед на сите гореспоменати измени во законите се препорачува да се

организираат *тркалезни маси и советувања* во насока на создавање на форум за запознавање и отворена дискусија за законските измени. Тоа ќе овозможи давање сугестии и коментари од страна на практичарите кои треба да придонесат за креирање на одржлива и спроведлива правна рамка, која би била ефикасно применета во пракса. На овие советувања би учествувале и претставници на релевантните граѓански здруженија и невладини организации во областа на човековите права кои се особено активни на полето на заштитата на правата на детето и родителските права;

- Клучните законски измени би биле предмет на *тематски советувања и обуки* кои се споменати подолу во препораките кои се однесуваат на праксата;
- Потребно е да се спроведе и *медиумска кампања* заради јакнење на свеста кај стручната и пошироката јавност за законските измени, а особено во поглед на граѓанската медијација, алтернативните методи на решавање на спорите меѓу родителите, како и механизмите за ефикасно извршување на решенијата за контакт (видување).

ПРАКСА:

1. ЦСР, МТСП, Управниот и Вишиот управен суд:

- Се предлага да се пристапи кон изработка и донесување на соодветни *упатства (инструкции) за постапување или стандардни оперативни процедури (СОП) од страна на министерот за труд и социјална политика, или Прирачник за постапување на ЦСР* со кои подетално би се уредил начинот на постапувањето на ЦСР и на МТСП, а воедно би се дефинирала и прецизна временска рамка за донесување на решенијата за контакт (видување) од страна на ЦСР. *Може да се пристапи кон измена и унапредување на веќе донесеното Упатство за постапување на МТСП или кон донесување на ново Упатство за постапување, односно кон ревидирање на сегашните СОП или донесување на нови СОП;*
- Се предлага спроведување на *реформа на системот на управување со предмети* во рамките на ЦСР во насока на темелно користење на неодамна воведениот метод на стручна работа преку „управување со случај“. Реформата би опфатила донесување на подзаконски акти со кои поблиску би се уредила новата методологија на работење, како и креирање на посебен интерен софтвер заради поефикасно и понавремено справување со приливот на предмети и обезбедување единствени стандарди на постапување во рамките на сите ЦСР и на ниво на цела држава. Реформата треба да го опфати и прашањето за *максималниот број на предмети* кои треба да бидат доделени на постапување на секој вработен во ЦСР;
- Да се разгледа можноста МТСП да воспостави *алатки за прибирање на конкретен вид податоци*, како што се прашалници или анкети и да преземе

обврска за *собирање, водење и евидентирање на издвоени статистички податоци* во редовни временски интервали по прашањата поврзани со спроведување на решенијата за контакт (видување). Врз основа на вака собраните податоци, МТСП би можел да *врши надзор* и да го *евалуира* степенот на спроведување на решенијата за контакт (видување) на ниво на целата држава;

- Би било пожелно досегашната пракса на користење на општи формулации во образложенијата на решенијата на ЦСР и МТСП да се замени со *индивидуализирана евалуација* на околностите во секој случај, вклучително и кога се одлучува да се намалат или се одбива барањето да се зголемат контактите на родителот со детето со кое не живее. За таа цел, овие значајни аспекти врзани за образложението на решенијата на ЦСР и МТСП може да се предвидат во *упатствата или во СОП или во Прирачникот/Водичот за начинот на постапување на ЦСР* во конкретен вид предмети кои имаат ист или сличен фактички и правен основ. Поконкретно се предлага и:
  - изготвување на *детални листи на проверка (check lists)* кои би се состоеле од низа конкретни прашања кои треба да бидат одговорени и елементи кои нужно мораат да бидат запазени и содржани во секое поединечно решение донесено од ЦСР и МТСП;
- Се предлага организирање на соодветни *работни средби со претставници на сите ЦСР и на МТСП*, како и *советувања* наменети за вработените во подоцнежната фаза по усвојувањето на упатствата или Прирачникот. Целта би била запознавање на вработените во ЦСР и МТСП со предложените упатства, СОП или Прирачник и инклузивност на процесот на нивно изготвување, односно обезбедување непосредна вклученост и учество на ЦСР и МТСП во процесот;
- Се препорачува *ЦСР да ја користат можноста која им ја дава членот 80 став 4 од Законот за семејство*. Тоа би овозможило самите да иницираат пред судовите постапка за измена на одлуката за чување и воспитување на децата, доколку тоа го бараат изменетите околности, наместо покренувањето на такви постапки секогаш да биде препуштено и зависно од барањето на родителите. Начинот на иницирање на постапката и улогата на ЦСР во текот на постапката за измена на одлуката за чување и воспитување на децата, може да бидат детално обработени и во упатствата, во СОП или во Прирачникот за постапување и опфатени во рамките на *обуките кои би биле реализирани за вработените во ЦСР и МТСП*;
- Околноста дека еден од родителите не се придржувал кон решенијата на ЦСР, или ги злоупотребувал неговите родителски права, или бил сторител на семејно насилство, или претходно правосилно осуден за „Одземање дете“ би можела сериозно да биде земена предвид при одлучувањето за одобрување на видувањата, како и при определување на бројот на видувањата на тој родител со детето. Овој аспект на одлучувањето треба да биде содржан во *интерните упатства, СОП*

или Прирачникот за постапување и деталните листи за проверка, како и опфатен со обуките кои би биле реализирани за вработените во ЦСР и МТСП;

- Преку гореспоменатите упатства, *СОП* или Прирачникот/Водичот и деталните листи на проверка би можело **да се воедначат стандардите на одлучување на различните ЦСР**, со што би се избегнало давањето на дијаметрално различни мислења на судовите во однос на тоа кај кој родител детето треба да биде доделено на чување и воспитување, особено во ситуација кога двата родители имаат живеалиште, односно престојувалиште на подрачјето на различни ЦСР;
- Се предлага да се воспостави **потесна соработка и координација помеѓу различните ЦСР** со цел да се осигура ефикасно постапување во конкретни предмети, особено кога двата родители живеат на подрачјето на различни ЦСР. Со ова би се избегнал недостатокот на соработка како во *Олури* (види параграф 11 од пресудата);
- Да се воспостават потесни облици на соработка помеѓу ЦСР и МТСП, од една, **и граѓанските здруженија и невладините организации**, од друга страна, формализирана преку склучување на меморандуми за соработка, во функција на нивно поактивно вклучување во процесот на донесување одлуки, и особено, при извршувањето на решенијата за контакт (видување), медијацијата и останатите облици на алтернативно решавање на споровите меѓу родителите;
- Пожелно би било да се зајакне соработката помеѓу ЦСР и МТСП, од една, и **полицијата**, од друга страна, преку склучување на меморандуми за соработка, како и организирање на **заеднички работилници** во насока на зголемена ефикасност при извршувањето на решенијата за контакт (видување) и решенијата за старателство во предмети и ситуации во кои е нужна и полициска асистенција, со оглед на отпорот за спроведување на овие решенија од страна на едниот родител. Во оваа смисла, препорачливо е и формирање на **тимови составени од соодветен број полициски службеници на ниво на секој регионален Сектор на Министерството за внатрешни работи** кои би минале низ циклус на обуки и би биле активно вклучени во заедничките работилници со вработените на ЦСР и МТСП, а со цел истите да бидат подготвени за ефикасно и професионално дејствување при спроведувањето на акции кои се однесуваат на извршување на решенијата на ЦСР и МТСП;
- Би можело да се развие соработка помеѓу ЦСР и МТСП, од една, и соодветните катедри на **универзитетите** на кои се спроведуваат студиски програми од областа на социјалната работа и политика, социологијата, педагогијата и психологијата, од друга страна, преку склучување на меморандуми за соработка, а заради овозможување на нивните студенти да бидат дел од соодветна програма за практиканти преку која би се обучиле за практична работа и би го потпомогнале секојдневното работење на ЦСР (постапување по предмети, медијација и присилно извршување на решенијата за контакт (видување));

- ЦСР и МТСП би можеле да ја имаат предвид и да ја употребат законската новина воведена со **членот 133 од Законот за општата управна постапка, за изрекување на парични казни** кон оние родители кои не ги исполнуваат нивните обврски да овозможат извршување на решенијата за видување донесени од страна на ЦСР. Во насока на поефективно спроведување на оваа законска одредба, се предлага изготвување и усвојување на упатства од страна на министерот за труд и социјална работа, како и реализација на обуки наменети за вработените во ЦСР и МТСП. По извесен период, од започнувањето на примена на интерните упатства (на пример, после измината 1 година) да биде спроведена **анализа** чија цел ќе биде согледување на конкретниот ефект од примената на оваа одредба во пракса во смисла на поефективно извршување на решенијата за видување;
- Би било препорачливо да се донесе **инструкција (упатство) за постапување** од министерот за труд и социјална политика или да се изготви **Прирачник за постапување во случај на непридржување кон решенијата за контакт (видување)** од страна на еден од родителите, и да бидат организирани тематски советувања за вработените во ЦСР и МТСП заради адресирање на проблемите и предизвиците и предлагање на конкретни чекори за нивно надминување;
- Се предлага **да се воедначи праксата на управните судови во поглед на опсегот на преиспитување на утврдениот режим на видување на родителот со детето** и на причините за одбивање на барањето на родителот за определување на почести контакти со детето со кое не живее. На тој начин би се постигнала поголема правна сигурност за родителите кои се наоѓаат во слична положба, како и поголема ефикасност на управно-судскиот механизам за остварување на правата на родителите да одржуваат контакти со нивните деца. За таа цел, се предлага **организирање на тематски советувања** наменети за судиите на Управниот и Вишиот управен суд и нивните стручни судски соработници, како и воспоставување на механизам на одржување на **редовни периодични состаноци заради координација и усогласување на стандардите на одлучување** помеѓу судиите и стручните соработници на Управниот и Вишиот управен суд, од една, и вработените во ЦСР и МТСП, од друга страна. На нив би биле разгледувани конкретни прашања кои се јавуваат како спорни прашања од кои произлегува невоедначеност во постапувањето и би биле усвојувани **заклучоци** со необврзувачка сила;
- Би можела да се преиспита досегашната пракса на одлучување на ЦСР, МТСП и управните судови во случаите **кога еден од родителите живее или се наоѓа на привремена работа во странство**, при што правилно би бил оценет најдобриот интерес на детето. Ова прашање би можело да се опфати и со соодветниот Прирачник за постапување на ЦСР и МТСП, како и со погореспоменатите обуки, советувања и заеднички состаноци наменети за вработените во МТСП и ЦСР, управните судии и нивните стручни соработници.

2. Граѓанските судови:

- Се смета за потребно во пресудите *да се избегнува само иштуро упатување на концептот на „најдобриот интерес на детето“* без негово дефинирање и примена во контекст на околностите на дадениот случај. Истовремено, судовите треба ја напуштат тенденцијата да ги базираат нивните пресуди врз наодите и мислењата на ЦСР, дури и во случаи кога постојат наводи на странките кои укажуваат на околности и заклучоци различни и спротивни на мислењата на ЦСР. Наместо тоа, судиите треба да направат соодветна анализа на таквите наводи, и секогаш кога е тоа потребно да ги преиспитаат предлозите содржани во мислењата на ЦСР и да дадат јасни заклучоци водени од најдобриот интерес на детето. За таа цел за да се олесни работата на судовите, се предлага да се подготви од страна на повисоките судови *Прирачник/Водич за постапување на граѓанските судови* и/или соодветни *листи на проверка (check lists)*, кои би бил презентирани во рамките на тематските обуки наменети за граѓанските судии и стручните судски соработници. Овој Прирачник/Водич би можел да содржи и конкретни фактори кои би требало да бидат земени предвид кога се одлучува што е најдобро за детето;
- Би било пожелно во случаите на доделување на дете на чување и воспитување, граѓанските судии да го имаат предвид даденото *ветување, односно заложба* од страна на родителот кој бара нему да му биде доделено старателството врз детето, *дека нема да го попречува спроведувањето на решенијата за контакт (видување)* ниту ќе ја попречува комуникацијата на другиот родител со детето;
- Се препорачува да биде воспоставена пракса во која граѓанските судови со одлуката за чување и воспитување на децата автоматски ќе им укажуваат на ЦСР да ја користат можноста која им ја дава членот 80 став 4 од Законот за семејството и самите да иницираат пред судовите постапка за измена на одлуката за чување и воспитување на децата, доколку тоа го бараат изменетите околности, наместо покренувањето на такви постапки секогаш да биде препуштено и зависно од барањето на родителите. Ова може да биде опфатено во *Прирачникот за постапување на граѓанските судови* и соодветните *листи на проверка (check lists) (види погоре)* кои би биле презентирани во рамките на тематските обуки наменети за граѓанските судии и стручните судски соработници;
- Граѓанските судови би требало да ги имаат предвид континуираното нереализирање на видувањата со детето од страна на едниот родител, како и претходната осудуваност на другиот родител за кривичното дело „Одземање дете“ како околности кои би имале извесно влијание врз измена на одлуката за доделување на детето на чување и воспитување. Притоа, треба да се земат предвид и соодветните одредби од Законот за превенција, спречување и заштита од семејно насилство. Ова може да биде опфатено во *Прирачникот за постапување на*

граѓанските судови и во соодветните *листии на проверка (check lists)* и опфатено со тематските обуки за граѓанските судии и стручните судски соработници;

- Пожелно би било да се осигури дека исказите преку кои се изразува вољата на детето да живее со еден од родителите ќе бидат соодветно третирани од страна на судовите во секој поединечен предмет, особено кога постојат оправдани и прифатливи причини за тоа, вклучително и докази за несоодветен третман или насилство на кое било изложено детето кај родителот со кој живее. Ова може да биде опфатено во *Прирачникот за постапување на граѓанските судови* и соодветните *листии на проверка (check lists)*, како и со тематските обуки за граѓанските судии и стручните судски соработници;
- Би можела да се преиспита досегашната пракса на граѓанските судови при донесување или измена на одлуките за чување и воспитување во случаите *кога еден од родителите живее или се наоѓа на привремена работа во странство*, при што правилно би бил оценет најдобриот интерес на детето. Ова прашање би можело да се опфати и со соодветниот Прирачник за постапување на граѓанските судови, како и со гореспоменатите обуки наменети за граѓанските судии и нивните стручни соработници;
- Разрешувањето на спорните прашања во јуриспруденцијата на граѓанските судови и воспоставувањето на новите стандарди при постапувањето и одлучувањето може да се постигне преку поставување и адресирање на спорните прашања во рамките на периодичните *средби* на судиите од апелационите судови и усвојување на *заклучоци* за спорните прашања.

3. Кривичните судови:

- Пресудите на кривичните судови би требало да бидат подобро структурирани на начин што попрецизно ќе го дефинираат времето, местото и начинот на извршување на кривичното дело „Одземање дете“ во секој конкретен предмет. Воедно, се бара да се постигне поголема концизност и јасност и да се избегнува репетитивност во изложувањето на фактичката состојба, описите на дејствијата, како и во образложението на самите одлуки на кривичните судови. За таа цел, се предлага организирање на структурирани *обуки* за образложение на пресудите во кривичната област во постапки за „Одземање дете“ во рамките на кои би бил презентираан и претходно изработен *Прирачник/Водич за постапување на кривичните судови* и соодветни *листии на проверка (check lists)* кои ги содржат сите елементи кои треба да бидат запазени при образложението на таков вид пресуди;
- Препорачливо би било да се осигура поголема делотворност на изречените кривични санкции преку *почесто изрекување на ефективни парични казни*,

наместо условни осуди, со што ќе се влијае превентивно и одвраќачки кон намалување на трендот на натамошно повторување на истото кривично дело. Овој аспект би можел да биде опфатен во *Прирачникот за постапување на кривичните судии* и соодветните *листи на проверка (check lists)*, како и со *обуките* за кривичните судии и стручните судски соработници. По извесен период, да биде спроведена *анализа* чија цел ќе биде согледување на конкретниот ефект од изрекувањето на ефективните парични казни врз трендот на повторување на делото „Одземање дете“;

- Пожелно би било да се *преземат мерки за воедначување на судската пракса при утврдувањето на кривичната одговорност на родителот за „Одземање дете“* во однос на тоа како ќе се третира околноста дека другиот, оштетен родител бил претходно осуден за кривични дела при вршење семејно насилство или против него биле изречени привремени мерки за заштита од семејно насилство. Разрешувањето на ова и останатите спорни прашања во јуриспруденцијата на кривичните судови и воспоставувањето на новите стандарди при постапувањето и одлучувањето може да се постигне преку поставување и адресирање на спорните прашања во рамките на *периодичните средби на судиите од апелационите судови и усвојување на заклучоци* за спорните прашања.

- **Напомени:**

- Се препорачува во прирачниците и останатите материјали кои се предлагаат како ресурси за предложените обуки и советувања задолжително да биде даден *преглед на релевантната судска пракса на ЕСЧП*.
- Зависно од расположливоста на финансиските средства за реализација на активностите, се предлага и организирање на *студиски посети* за претставници на ЦСР и МТСП и на судиите на сродни институции во областа на социјалната заштита или на надлежните судови кои постапуваат во предметната материја во земји кои би можеле да споделат позитивни искуства од нивната практика (пример, од регионот Хрватска и Словенија). Конечно, упатно е да биде спроведена и студиска посета на Стразбур заради запознавање со стандардите и јуриспруденцијата на ЕСЧП и на соодветните експертски тела на Советот на Европа.

АНЕКС бр. 1: СТАНДАРДИ НА СОВЕТОТ НА ЕВРОПА

1. Европска конвенција за остварување на детските права (Конвенција бр. 160)

Целта на овој договор е да го заштити најдобриот интерес на децата, преку обезбедување бројни процедурални мерки за да им се овозможи на децата да ги остваруваат и унапредуваат нивните права, особено во семејните спорови кои се водат пред судските органи.

Од секоја држава-договорничка се бара да определи најмалку три категории на семејни постапки врз кои ќе биде применета Конвенцијата. Со Декларацијата содржана во инструментот за ратификација депониран во Советот на Европа на 15.01.2003 година, тогаш Република Македонија изјавила дека оваа Конвенција ќе се применува врз постапките за посвојување, предметите кои се однесуваат на старателство врз децата, постапките поврзани со старателството и доверувањето на децата на чување и воспитување, постапките за признавање на татковство и мајчинство, како и постапките во кои се оспоруваат татковството и мајчинството.

Членот 6 од оваа Конвенција предвидува одредени гаранции во судските постапки кои ги засегаат децата, меѓу кои: а) да се утврди дека судскиот орган има на располагање доволно информации со цел да донесе одлука во најдобар интерес на детето; б) да се осигура дека детето ги добило сите релевантни информации, било лично консултирано и му било дозволено да го изрази неговото мислење, и в) да им се даде потребната тежина на мислењата искажани од детето.

Конвенцијата пропишува должност во постапките кои ги засегаат децата судскиот орган да постапува брзо, за да се избегнат какви било непотребни одложувања и постапката да обезбеди дека одлуките брзо ќе се спроведуваат (член 7), како и да има можност судскиот орган да постапува по службена должност во предметите за кои со внатрешното право е утврдено дека благосостојбата на детето е доведена во сериозна опасност (член 8).

2. Европска конвенција за правната положба на децата родени надвор од брак

Член 8 од оваа Конвенција предвидува дека: „Кога таткото или мајката на детето родено надвор од брак нема родителска власт или старателство врз детето, тој родител

може да добие право на пристап до детето во одредени случаи“. Во неговиот објаснувачки меморандум е напоменато дека „[o]ваа одредба им наметнува на договорните страни обврска во нивните внатрешни закони да предвидат можност родителот кој нема родителска власт или старателство врз детето да може да добие право на пристап до детето во одредени случаи. Оставено е на внатрешното право да ги утврдува овие случаи, на пример така што ќе се предвиди дека ова право треба да биде дадено секогаш кога тоа го бараат интересите на детето или поинаку, секогаш кога пристапот не може да биде спротивен на интересите на детето“.

3. Конвенција за спречување и борба против насилството врз жената и семејното насилство (Истанбулска конвенција)

Членот 31 од Истанбулската конвенција, кој се однесува на старателството и правата на посета и безбедност во став 1 предвидува дека „[c]транките ќе ги преземат неопходните законодавни и други мерки за да осигураат дека при одлучувањето за старателството и за правата на децата на посета исто така се земаат предвид инцидентите на насилство, опфатени со опсегот на оваа Конвенција“.

Оваа одредба има за цел да осигура дека надлежните власти нема да донесуваат решенија за контакт (видување) без да ги земат предвид инцидентите на насилство што се опфатени со опсегот на Истанбулската конвенција. Таа се однесува на решенијата кои ги уредуваат контактите (видувањата) на децата со нивните родители и други лица кои имаат семејни врски со децата. Покрај другите фактори, при одлучувањето за старателството и за обемот на правата на посета или контакт (видување) предвид треба да бидат земени инцидентите на насилство кон родителот кој е старател на детето во иста мера како и оние кои се насочени кон самото дете.

4. Конвенција бр. 192 за контакти што се однесуваат на децата

Според членот 1, целта на Конвенцијата бр. 192 е да ги утврди општите начела кои ќе се применуваат во поглед на решенијата завидување, да дефинира соодветни стандарди и гаранции за да се осигура правилното реализирање на таквиот контакт, како и неодложното враќање на децата веднаш по истекот на периодот на контакт ивидување.

Конвенцијата бр. 192 го гарантира **правото на детето и родителите да одржуваат редовен меѓусебен контакт**, што може да биде ограничен или исклучен само кога е тоа неопходно и во најдобриот интерес на детето (член 4) и дава гаранции за контакт помеѓу детето и други лица, кои не се негови родители, со кои тоа е во семејна врска (член 5). Таа ја пропишува и улогата на судските органи при решавањето на споровите кои се однесуваат на контактот на детето со неговите родители (член 7) и наложува **обврска за**

државите-договорнички да ги преземат сите соодветни мерки за да се осигура дека решенијата за контакт, односно видување се спроведуваат (член 9).

Со Конвенцијата бр.192 се предвидува можноста судските органи да обезбедат соодветни заштитни механизми и гаранции (став 2 точка а од членот 10), преку кои ќе осигураат дека решенијата за видување се извршуваат, како што се: надзор над контактот, односно видувањето; обврска за лицето да му обезбеди патни трошоци и трошоци за престој на детето, како и трошоци за кое било лице кое го придружува детето; депонирање на гаранција од страна на лицето со кое детето вообичаено живее дека ќе осигура дека лицето кое бара видување со детето нема да биде спречено во остварувањето на таков контакт; парична казна (глоба) која би му била изречена на лицето со кое детето вообичаено живее, ако тоа лице одбие да постапува согласно решението за видување.

Во став 2 точка б од членот 10, се предвидени низа **заштитни механизми и гаранции** преку кои треба да се осигура враќањето на дете или спречувањето на несоодветното (и противправно) задржување, односно отуѓување на дете, како што се: задржување на патните исправи или личните документи; финансиски гаранции; оптеретување на имотот; преземени обврски или спогодба склучена пред суд; обврска за лицето кое има контакт со детето да се појавува редовно заедно со детето пред надлежен орган за заштита на децата или пред полициска станица, во местото каде што се остварува контактот; изрекување на услови во врска со местото каде се остварува контактот; запишување во кој било национален прекуграничен информациски систем, на забрана која го спречува детето да ја напушти државата во која треба да се случи контактот, односно видувањето, и слично.

Глава III од Конвенцијата бр.192 поподробно ги разработува **мерките за унапредување и подобрување на прекуграничниот контакт, односно видување**. Во таа смисла, се дефинира улогата на централните власти и органи (член 11) и нивните должности (член 12), меѓународната соработка (во член 13), **признавањето и извршувањето на прекуграничните решенија за контакт, односно видување** (член 14), **условите за имплементирање на прекуграничните решенија за контакт, односно видување** (член 15), **враќањето на дете** (член 16), трошоците (член 17) и условите/барањата во поглед на јазикот (член 18).

АНЕКС бр.2: НАЦИОНАЛНО ЗАКОНОДАВСТВО

1. Устав

Во членот 15 од Уставот се гарантира правото на жалба против поединечните правни акти донесени во постапка во прв степен пред суд, управен орган или организација или други институции што вршат јавни овластувања.

Членот 40 утврдува дека Републиката му обезбедува посебна грижа и заштита на семејството. Правните односи во бракот, семејството и вонбрачната заедница се уредуваат со закон. Родителите имаат право и должност да се грижат за издржување и воспитување на децата. Децата се должни да се грижат за старите и изнемоштени родители. Републиката им обезбедува посебна заштита на децата без родители и децата без родителска грижа.

Согласно членот 50 од Уставот, во ставот 2 се гарантира судска заштита на законитоста на поединечните акти на државната управа и на другите институции што вршат јавни овластувања.

2. Закон за семејството („Службен весник на Република Македонија“ бр.157/2008, пречистен текст)

Со членот 8 став 1 е утврдено дека родителите спрема своите деца имаат еднакви права и должности (родителско право). Став 2 од истиот член прецизира дека односите на родителите и децата се засноваат на права и должности на родителите да се грижат за подигање, чување, воспитание и образование на своите деца и да ги развиваат нивните работни способности и навики.

Во ставот 3, пак, е нагласено е дека родителското право го вршат родителите заедно во согласност со потребите и интересите на децата и интересите на општествената заедница, додека став 4 од овој член утврдува дека на родителот може да му биде одземено или ограничено вршењето на родителското право под услови предвидени со Законот за семејството.

Еднаквиот третман на децата родени во брак и надвор од бракот е утврден во членот 9 каде се нагласува дека правата и должностите на родителите и на другите

роднини спрема децата, како и правата и должностите на децата спрема родителите и другите роднини се еднакви, без оглед дали децата се родени во брак или надвор од бракот.

Во членот 14 став 1 утврдено е дека работите сврзани со посебната заштита и помош на семејството, насилство во бракот и семејството, посвојувањето, како и работите на старателството, ги врши центар за социјална работа и дека во постапките центарот за социјална работа ги применува одредбите од Законот за општата управна постапка. Во ставот 6 од истиот член, се утврдува дека жалбите изјавени против решенијата на центарот за социјална работа ги решава Министерството за труд и социјална политика, а дека жалбата изјавена против решението на центарот за социјална работа не го задржува неговото извршување.

Во членот 44 се утврдува дека родителското право го сочинуваат правата и должностите на родителите да се грижат за личноста, правата и интересите на своите малолетни деца и децата над кои е продолжено родителското право.

Членот 45 од Законот за семејството нагласува дека родителското право им припаѓа на мајката и на таткото подеднакво.

Членот 47 им овозможува право на малолетните деца да живеат со своите родители.

Во истиот член ставот 3 нагласува дека родителот со кого детето не живее има право и должност да одржува лични односи со своето дете.

Согласно членот 76, родителското право родителите го вршат заеднички и спогодбено, а во случај на несогласување на родителите во вршењето на родителското право решава центарот за социјална работа.

Според членот 78 став 1, во случаите кога родителите на детето не живеат заедно, тие се спогодуваат кај кого од нив детето ќе остане на чување и воспитание, а ако за тоа не можат да се спогодат или ако нивната спогодба не одговара на интересите на детето, решение за тоа ќе донесе центарот за социјална работа. Став 2 од овој член предвидува дека центарот за социјална работа на барање на еден од родителите или по службена должност, ќе донесе ново решение за доверување на детето на чување и воспитание ако тоа го бараат изменетите околности.

Членот 79 дозволува во случаите кога родителите на детето не живеат заедно тие да се спогодуваат за начинот на одржување на личните односи со детето. Во случај на

несогласување, решение за тоа донесува центарот за социјална работа. Центарот за социјална работа по барање на родителот може одново да го уреди начинот на одржување на личните односи на родителите со децата ако тоа го бараат изменетите околности. Одржувањето на личните односи на децата со родителите може да се ограничи или привремено да се забрани само заради заштита на здравјето и на другите интереси на детето.

Членот 80 утврдува дека со пресудата со која се разведува бракот судот ќе одлучи за чувањето, воспитанието и издржувањето на заедничките деца. Ако родителите не се спогодиле за ова или ако нивната спогодба не одговара на интересите на децата, судот, откако ќе прибави мислење од центарот за социјална работа и ќе ги испита сите околности, ќе одлучи дали децата ќе останат на чување и воспитание кај еден родител или некои ќе останат кај мајката, а некои кај таткото или сите ќе бидат доверени на некое трето лице или установа.

Во членот 80 став 4 се утврдува дека родителот на кого не му се доверени децата има право да одржува лични односи со нив, ако судот не определи поинаку со оглед на интересите на децата. Судот, по барање на еден од разведените брачни другари или центарот за социјална работа, ќе ја измени одлуката за чување и воспитание на децата и за односите на разведените брачни другари спрема нивните заеднички деца, доколку тоа го бараат изменетите околности.

Членот 83 ја утврдува надлежноста на Центарот за социјална работа да врши надзор над вршењето на родителското право.

Согласно членот 87 став 1, Центарот за социјална работа со решение може да го одземе детето од едниот и да го довери на чување и воспитание на другиот родител, на некое друго лице или на соодветна установа, кога родителите, односно родителот кај кого детето живее го запостави детето во поглед на чувањето и воспитанието или кога постои сериозна опасност за неговиот правилен развој и одгледување.

Врз основа на членот 87 став 4 и 6, Центарот за социјална работа може со решение да определи привремен престој кај родителот на кого детето не му е доверено на чување и воспитание, но не подолго од 15 дена, доколку повеќе од два пати едно по друго другиот родител неоправдано не го почитувал решението на центарот за социјални работи. Центарот времено ќе го додели детето на другиот родител и во случај кога има сознание дека личните односи и непосредните контакти на детето се прекинати подолго од два месеци поради непостапување од страна на родителот кај кого е доверено детето или поради нарушени партнерски односи кои штетно се одразуваат на развојот на детето.

Согласно членот 90, на родителот кој го злоупотребува вршењето на родителското право или грубо го занемарува вршењето на родителските должности по прибавено мислење од центарот за социјална работа, му се одзема вршењето на родителското право со решение на судот, во вонпроцесна постапка.

Членот 92 утврдува дека родителското право може, со одлука на судот, да му биде вратено на родителот кога ќе престане причината поради која тоа право му е одземено. Предлог за враќање на родителското право може да поднесе родителот или Центарот за социјална работа.

3. Закон за општата управна постапка („Службен весник на Република Македонија“ бр.124/2015 од 23.07.2015 година)

Членот 23 во ставовите 1, 2, 3, 4 и 5 утврдува дека судирот на надлежностите меѓу органите на државната управа, меѓу органите на државната управа и правни и други лица, на кои со закон им се доверени јавни овластувања, како и меѓу организациони единици кои се основани со задача да вршат определени управни работи од надлежност на органот на државната управа го решава Владата на Република Македонија. Судирот на надлежностите помеѓу организациони единици кои се основани со задача да вршат определени управни работи од надлежност на орган на државната управа ги решава органот на државната управа од чија надлежност вршат работи организационите единици. Против управниот акт со кој се одлучува за судирот на надлежностите странката не може да изјави жалба, ниту да поведе управен спор.

Во членот 111 се утврдува дека жалба во случај на молчење на управата кога второстепениот орган ќе утврди дека првостепениот орган не го донел управниот акт во законскиот рок, тој треба да му наложи на првостепениот орган да донесе управен акт и да одреди рок за тоа од најмногу 30 дена по приемот на налогот. Кога второстепениот орган ќе утврди дека причините поради коишто првостепениот управен акт не бил донесен не се оправдани, тој самиот решава за барањето на странката во рок од 30 дена по приемот на жалбата, или ќе му наложи на првостепениот орган да го донесе бараниот управен акт во рок од 15 дена по приемот на налогот. Во случај на повторно молчење на првостепениот орган, второстепениот орган е должен самиот да ја реши работата.

Согласно членот 112 постапката по жалбата на второстепениот орган треба да се заврши без одлагање, а најдоцна во рок од 60 дена од денот на предавање на жалбата и сите списи на предметот да се достават од првостепениот орган на второстепениот орган. Кога второстепениот орган нема да го реши предметот во рамки на напреднаведениот рок, странката има право да поведе управен спор.

Членот 130 во ставот 1 утврдува дека надлежноста за спроведување на извршувањето на непарични обврски ја спроведува јавниот орган што го донел управниот акт во прв степен, дури и кога актот е изменет од страна на второстепениот јавен орган или од Управниот суд. Ставот 2 пропишува должност за органот на државната управа надлежен за работите од областа на внатрешните работи да му даде помош на јавниот орган надлежен за спроведување на извршувањето, на негово барање.

Со членот 133 ставови 1, 2 и 3 е пропишано дека јавниот орган што го спроведува извршувањето ќе го принуди извршеникот да ги исполни своите обврски од управниот акт со примена на парична казна, ако тој самиот не го направи тоа и ако извршувањето преку други лица не е можно или не е соодветно за постигнување на целта на извршувањето. Паричната казна со која физичкото лице се принудува да ги изврши своите обврски се наложува со управен акт во износ од половина месечна бруто плата до две просечни годишни бруто плати остварени во Република Македонија во претходната година. Жалбата против управниот акт за паричната казна не го одлага неговото извршување. Паричните казни што се наложени според овој закон ги извршуваат јавните органи надлежни за извршување на парични казни за прекршоци, а се наплатуваат во корист на буџетот со кој се финансира јавниот орган што ја изрекол паричната казна.

4. Закон за управните спорови („Службен весник на Република Македонија“ бр.62/2006)

Со членот 22 став 1 од Законот за управните спорови, пропишано е дека ако второстепениот орган во рок од 60 дена или во пократок рок определен со посебен пропис не донел решение по жалбата на странката против првостепеното решение, а не го донесе ниту во рок од седум дена по повторното барање, странката може да поведе управен спор како да е одбиена жалбата. Според став 3, ако првостепениот орган против чиј акт има место за жалба во рок од 60 дена или во пократок рок определен со посебен пропис не донел решение по барањето, странката има право со своето барање да се обрати до второстепениот орган. Против решението на второстепениот орган, странката може да поведе управен спор, а под условите од ставот 1 на овој член и ако овој орган не донел решение.

5. Закон за извршување („Службен весник на Република Македонија“ бр.72/2016)

Во членот 1 став 1 и 2, се утврдува дека со овој закон се уредуваат правилата според кои извршителите постапуваат заради присилно извршување на судска одлука која гласи на исполнување на обврска, освен ако со друг закон поинаку не е определено.

Одредбите на овој закон се применуваат и врз присилно извршување на одлука донесена во управна постапка која гласи на исполнување на парична обврска, освен ако со друг закон поинаку не е определено.

Согласно членот 8, извршување на одлука на странски суд може да се спроведе во Република Македонија ако одлуката ги исполнува претпоставките за признавање утврдени со закон или меѓународен договор ратификуван во согласност со Уставот на Република Македонија.

Со членот 14 став 1, 2, 3, 4 и 5 се пропишува дека судската одлука е извршна ако станала правосилна и ако истекол рокот за доброволно исполнување на должниковата обврска. Одлуката донесена во управна постапка е извршна ако станала конечна и ако истекол рокот за доброволно исполнување на обврската. Рокот за доброволно исполнување на обврската тече од денот на доставување на одлуката до должникот. Врз основа на одлука која во еден дел станала извршна, извршувањето ќе се спроведе само во тој дел. Извршувањето ќе се спроведе и врз основа на судска одлука која не станала правосилна и одлука донесена во управна постапка која не станала конечна, ако со закон е пропишано дека жалбата не го задржува извршувањето на одлуката.

6. Закон за парничната постапка („Службен весник на Република Македонија” бр.79/2005)

Со членот 375 ставови 1 и 3 се утврдува дека ревизија може да се изјави помеѓу другите основи и поради суштествена повреда на одредбите на парничната постапка и дека ревизија не може да се изјави поради погрешно или нецелосно утврдена фактичка состојба.

Со членот 387 став 1 и 2 пропишуват дека ако ревизискиот суд утврди дека материјалното право е погрешно применето, со пресуда ќе ја усвои ревизијата и ќе ја преиначи побиваната пресуда. Ако ревизискиот суд најде дека поради погрешна примена на материјалното право фактичката состојба нецелосно е утврдена и дека поради тоа нема услови за преиначување на побиваната пресуда, со решение ќе ја усвои ревизијата, ќе ја укине во целост или делумно пресудата на првостепениот и второстепениот суд или само пресудата на второстепениот суд и предметот ќе му го врати на повторно судење на истиот или на друг судија поединец, односно совет на првостепениот, односно совет на второстепениот суд.

7. Закон за вонпарничната постапка („Службен весник на Република Македонија“ бр. 9/2008)

Со членот 106 се дефинира дека во постапката за одземање на вршење на родителски права и враќање на родителските права, судот утврдува дали постојат причини на родителот да му биде одземено вршењето на родителските права или да има положба на старател, односно да му биде вратено вршењето на родителските права. Под одземање на вршење на родителски права во смисла на одредбите на оваа глава, се подразбира и определувањето родителот да има положба на старател.

Во членот 108 се пропишува дека постапката за одземање на вршењето на родителските права и за враќање на родителските права се поведува по предлог од другиот родител и центарот за социјални работи, а постапката за враќање на родителските права и по предлог од родителот на кој му е одземено вршењето на тие права. Ако малолетникот е сопственик на недвижен имот, поведувањето на постапката се прибележува во јавната книга.

Со членот 110 се пропишува дека против решението донесено во постапката за одземање на вршење на родителски права и за враќање на родителските права, жалба можат да изјават - родителот на кого се однесува решението, другиот родител и центарот за социјална работа, ако по нивен предлог е поведена постапката.

8. Кривичен Законик (пречистен текст) („Службен весник на Република Македонија“ бр. 37/96, 80/99, 4/2002, 43/03, 19/04 и Одлука на Уставен суд: „Службен весник на Република Македонија“ бр. 48/01)

Во членот 198 ставови 1, 2,3 и 4 е утврдено дека тој што противправно ќе одземе малолетно лице од родител, посвоител, старател, од установа или од лице на кое му е доверено или спречува тоа да биде кај лице кое има право на тоа или оневозможува извршување на извршна одлука за доделување на малолетно лице, ќе се казни со парична казна или со затвор до една година. Ако ова дело е сторено од користољубие или други ниски побуди или со примена на сила, закана или измама или ако поради тоа потешко е загрозено здравјето, воспитувањето, издржувањето или школувањето на малолетното лице, сторителот ќе се казни со затвор од три месеци до три години. При изрекувањето условна осуда, судот може да му наложи на сторителот да го врати малолетното лице или да овозможи извршување на извршната одлука за доделување на малолетното лице. Ако сторителот на делото доброволно го врати малолетното лице или овозможи извршување на извршна одлука, може да се ослободи од казна.

9. Закон за превенција, спречување и заштита од семејно насилство („Службен весник на Република Македонија“ бр. 138/14)

Во членот 20 е пропишано дека Центарот за социјална работа кога како жртва се јавува дете или лице кое не е во состојба да се грижи за себе или лице на кое му е ограничена или одземена деловната способност, покрај мерките од член 18, презема и мерки согласно со Законот за семејството кои се однесуваат на уредување на односите на родителите и децата, надзор над вршењето на родителското право и старателството и мерки согласно со Законот за правда на децата. Во постапките за доверување на детето кај еден од родителите, Центарот за социјална работа го зема во предвид интересот на детето -жртва на семејно насилство. Центарот за социјална работа може времено да ги ограничи или забрани личните односи и непосредните контакти на детето со родителот со кого не живее заедно, во случај кога тоа е во интерес на детето -жртва на семејно насилство, но не повеќе од една година.